
Praktische cursus

Zinsontleding

M. Klein
M.C. van den Toorn

Zevende druk

Noordhoff Uitgevers

Praktische
cursus
zinsontleding

M. Klein, M.C. van den Toorn

Zevende druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: Welmoet de Graaf/www.welmoet.nl

Omslagillustratie: idem

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

1 / 13

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2011 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-84320-5

ISBN 978-90-01-79486-6

NUR 624

Woord vooraf bij de zevende druk

In deze zevende druk van de *Praktische cursus zinsontleding* zijn alle oefeningen en toetsen vervangen. Dat hebben we niet alleen gedaan om deze inhoudelijk wat te actualiseren, maar ook om nog meer dan in de vorige uitgaven de oefenzinnen geleidelijker in moeilijkheid te laten toenemen. Met name bij lastige zinsdelen als naamwoordelijk gezegde en bepaling van gesteldheid hebben we daarnaar gestreefd.

De opzet van het boek is dezelfde gebleven. In hoofdstuk 1 vindt de gebruiker alle zinsdelen, in hoofdstuk 2 alles over de samengestelde zin en in hoofdstuk 3 de woordsoorten. Talloze oefeningen, waarvan de uitwerkingen achterin het boek te vinden zijn, geven de student de gelegenheid zich de theorie eigen te maken. De hoofdstukken worden afgesloten met toetsen aan de hand waarvan de gebruiker kan controleren of hij de stof van het betreffende hoofdstuk onder de knie heeft. Mocht dat niet het geval zijn, dan kan de student op de website die bij dit boek hoort, nog meer oefeningen en toetsen maken. Zie hiervoor www.praktischecursuszinsontleding.noordhoff.nl.

Als gebruikers staan ons voor ogen al degenen die voor hbo- of universitaire studie geacht worden zinsontleding en woordbenoeming te beheersen. Zoals de praktijk bewezen heeft, is dit boek uitermate geschikt voor zelfstudie. Door de vele oefeningen en toetsen en de uitwerkingen daarvan, kan de student zich in een relatief korte tijd een meer dan behoorlijke kennis van en vaardigheid in het ontleden van zinnen verwerven.

De *Praktische cursus zinsontleding* is nu meer dan 25 jaar op de markt.

Wij vertrouwen erop, dat deze vernieuwde uitgave én de aanzienlijk uitgebreide website www.praktischecursuszinsontleding.noordhoff.nl ook in de komende jaren in de behoefte aan goed lesmateriaal zal voorzien. Voor op- en aanmerkingen van gebruikers houden wij ons als altijd van harte aanbevolen.

M. Klein
M.C. van den Toorn

Inhoud

1 Enkelvoudige zin 9

- 1.1 Persoonsvorm (pv) 10
- 1.2 Onderwerp (ond) 12
- 1.3 Werkwoordelijk gezegde (ww. gez.) 15
- 1.4 Naamwoordelijk gezegde (nw. gez.) 17
- 1.5 Lijdend voorwerp (lv) 23
- 1.6 Meewerkend voorwerp (mv) 27
- 1.7 Voorzetselvoorwerp (vzv) 30
- 1.8 Bijwoordelijke bepaling (bijw. b.) 33
- 1.9 Bijvoeglijke bepaling (bijv. b.) 36
- 1.10 Bepaling van gesteldheid (bep. v. gest.) 39
- 1.11 Aangesproken persoon 43
- 1.12 Recapitulatie 43
- Toetsen 47

2 Samengestelde zin 51

- 2.1 Nevenschikking 52
- 2.2 Samentrekking 53
- 2.3 Onderschikking 54
- 2.4 Bijzondere woordvolgorde in de bijzin 56
- 2.5 Beknopte bijzinnen 57
- 2.6 Balansschikking 59
- 2.7 Onderwerpszin 60
- 2.8 Gezegdezin 61
- 2.9 Lijdendvoorwerpszin 61
- 2.10 Meewerkendvoorwerpszin 62
- 2.11 Voorzetselvoorwerpszin 63
- 2.12 Bijwoordelijke bijzin 64
- 2.13 Bijvoeglijke bijzin 65
- Toetsen 71

3 Woordsoorten 75

- 3.1 Zelfstandig naamwoord 76
- 3.2 Bijvoeglijk naamwoord 77
- 3.3 Telwoord 78
- 3.4 Werkwoord 79
- 3.4.1 Zelfstandige werkwoorden 79
- 3.4.2 Koppelwerkwoorden 79

- 3.4.3 Hulpwerkwoorden [80](#)
- 3.5 Lidwoord [84](#)
- 3.6 Voornaamwoord [84](#)
  - 3.6.1 Persoonlijk voornaamwoord (pers. vnw) [85](#)
  - 3.6.2 Bezittelijk voornaamwoord (bez. vnw) [85](#)
  - 3.6.3 Aanwijzend voornaamwoord (aanw. vnw) [85](#)
  - 3.6.4 Betrekkelijk voornaamwoord (betr. vnw) [86](#)
  - 3.6.5 Vragend voornaamwoord (vr. vnw) [87](#)
  - 3.6.6 Onbepaald voornaamwoord (onbep. vnw) [88](#)
- 3.7 Bijwoord [90](#)
- 3.8 Voorzetsel [92](#)
- 3.9 Voegwoord [93](#)
- 3.10 Tussenwerpsel [95](#)
  - [Toetsen 99](#)

Bijlage 1 Afkortingen [101](#)

Bijlage 2 Uitwerkingen van de oefeningen [103](#)

Hoofdstuk 1 Enkelvoudige zin [103](#)

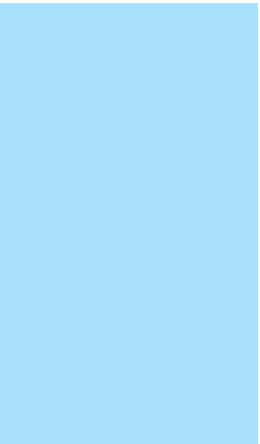
Hoofdstuk 2 Samengestelde zin [123](#)

Hoofdstuk 3 Woordsoorten [132](#)

Bijlage 3 Uitwerkingen van de toetsen [142](#)

1

Enkelvoudige zin

- 1.1 Persoonsvorm (pv)
- 1.2 Onderwerp (ond)
- 1.3 Werkwoordelijk gezegde (ww. gez.)
- 1.4 Naamwoordelijk gezegde (nw. gez.)
- 1.5 Lijdend voorwerp (lv)
- 1.6 Meewerkend voorwerp (mv)
- 1.7 Voorzetselvoorwerp (vzv)
- 1.8 Bijwoordelijke bepaling (bijw. b.)
- 1.9 Bijvoeglijke bepaling (bijv. b.)
- 1.10 Bepaling van gesteldheid (bep. v. gest.)
- 1.11 Aangesproken persoon
- 1.12 Recapitulatie

We beginnen deze cursus zinsontleding met de enkelvoudige zin, dat wil zeggen: met een zin waarin maar één zinsdeel voorkomt dat de tijd, tegenwoordige of verleden tijd, aanduidt. Dat zinsdeel noemen we de persoonsvorm. Vervolgens komen alle andere zinsdelen aan bod: onderwerp, werkwoordelijk gezegde, naamwoordelijk gezegde, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, bijwoordelijke bepaling, bijvoeglijke bepaling, bepaling van gesteldheid en aangesproken persoon. Tien zinsdelen in totaal.

1.1 Persoonsvorm (pv)

Het ontleden van een zin begint met het opsporen van de persoonsvorm. Het is het deel van de zin waarin de tijd wordt uitgedrukt van de handeling of het gebeuren in de zin. Die tijd kan het heden zijn (de tegenwoordige tijd) of het verleden (de verleden tijd). Wanneer we een persoonsvorm in de tegenwoordige tijd aantreffen, kunnen we die veranderen in de vorm van de verleden tijd en omgekeerd. Deze mogelijkheid kun je gebruiken om de persoonsvorm te vinden. Bijvoorbeeld:

- [1a] Er *liep* een zwarte kat door de tuin. (verleden tijd)
- [1b] Er *loopt* een zwarte kat door de tuin. (tegenwoordige tijd)
- [2a] Eline *heeft* jaren op het Nassauplein gewoond. (tegenwoordige tijd)
- [2b] Eline *had* jaren op het Nassauplein gewoond. (verleden tijd)

Wanneer we meer dan één persoonsvorm aantreffen, hebben we met meer dan één zin te doen. Dit wil zeggen dat de persoonsvorm het criterium bij uitstek is voor de zin. Bijvoorbeeld:

- [3] Nadat Eline jaren in Den Haag *had* geleefd, *verhuisde* ze naar Brussel; ten slotte *keerde* ze naar Nederland terug.

De drie persoonsvormen in [3] geven aan, dat we met drie zinnen te maken hebben. Hieruit blijkt, dat de term 'zin' in twee betekenissen gebruikt wordt: als een mededelingseenheid die we in geschreven vorm herkennen aan een hoofdletter aan het begin en een punt aan het eind, én als een taalkundige term voor een syntactisch geheel van zinsdelen die bij één persoonsvorm behoren. Deze zinnen in engere betekenis worden onderscheiden in hoofdzinnen en bijzinnen. Daarover meer in hoofdstuk 2. Voorlopig is het van belang vast te stellen, dat de persoonsvorm in hoofdzinnen vooraan staat: bij zinnen waarin onzekerheid wordt uitgedrukt (bijvoorbeeld *wensende en vragende zinnen*) op de eerste plaats ([4], [5]), bij zogenoemde *mededelende zinnen* op de tweede plaats ([6], [7], [8]):

- [4] *Kwam* Els nou maar opdagen!
- [5] *Komt* Chris nog vanavond?
- [6] Vanavond *komt* Chris zeker niet meer.
- [7] Chris *komt* zeker niet meer vanavond.
- [8] Morgen *komt* hij zeker.

Het is van belang in te zien, dat in zin [3] *verhuisde* en *keerde* elk op een tweede plaats staan. Het stuk vóór *verhuisde* is een bijzin; daarin staat de persoonsvorm achteraan.

Er is één soort persoonsvorm waarbij de proef van het veranderen van de tijd niet mogelijk is: dat is de zogenoemde *gebiedende wijs*. Hierdoor wordt een gebod, een bevel, een verzoek, een raad enzovoort uitgedrukt. Bij het gebruik van een gebiedende wijs is het mogelijk *jij*, eventueel *u* of *jullie* toe te voegen, maar verandering van de tijd is onmogelijk; bijvoorbeeld (een * voor de zin geeft aan dat de zin niet grammaticaal is):

- [9a] *Loop* maar door.
- [9b] * *Liep* maar door.

- [9c] Loop jij maar door.
 [10a] Ga zitten.
 [10b] Gaat u zitten.
 [10c] Ga zitten, jij!

De persoonsvorm (pv) is het zinsdeel dat je in een andere 'tijd' kunt zetten. Alleen de 'gebiedende wijs' kan niet in een andere tijd worden gezet. In een mededelende hoofdzin staat de persoonsvorm op de tweede plaats.

OEFFENING 1.1

Wijs in de volgende zinnen de persoonsvorm (pv) aan.

- 1 Jip vindt de papegaai heel mooi. > Jip *vond* de papegaai heel mooi.
> *vindt* = pv
- 2 Anton leest een roman.
- 3 Carolien waggelde naar de overkant.
- 4 Johannes voelt zich niet lekker.
- 5 Heb jij dat wel gevraagd?
- 6 Over deze schrijver was weinig bekend.
- 7 In de boekhandel ligt het nieuwe boek van Arnon Grunberg.
- 8 Er staat een paard in de gang.
- 9 Hij was onverwachts naar Parijs gegaan.
- 10 Vluchten kan nu niet meer.
- 11 Op spoor 3 stond de trein naar Hilversum klaar voor vertrek.
- 12 Laura heeft naar eigen zeggen alle wereldzeeën al bevaren.
- 13 Zij kon het lonken niet laten.
- 14 Naar alle waarschijnlijkheid is Mozart direct aan het componeren gegaan.
- 15 De kinderen zien de goedheiligman al op het bootje staan.
- 16 Hij heeft gisteren een paar duizend euro op zijn rekening mogen ontvangen.
- 17 Wim heeft zijn vriendin een kostbare ring met diamant geschenken.
- 18 Lieke had al twee keer voor dat mannenblad mogen poseren.
- 19 Eindelijk was deze voetballer dan toch nog miljonair geworden.
- 20 In de Quote 500 is hij binnengekomen op plaats 499.

OEFFENING 1.2

Wijs in de volgende zinnen de pv aan. Let op: soms is er in een zin meer dan één pv te vinden!

- 1 In het riet hoorde ik een karekiet zingen en op de heide zag ik een klapekster. > In het riet *hoor* ik een karekiet zingen en op de heide *zie* ik een klapekster. > *hoorde*, *zag* = pv
- 2 Deze literatuurcriticus heeft heel wat slechte recensies op zijn geweten.
- 3 Wij weten, dat deze literatuurcriticus heel wat slechte recensies op zijn geweten heeft.
- 4 Wij vroegen haar om een kopje koffie.
- 5 Zij beweerden dat wij haar om een kopje koffie vroegen.
- 6 Deze dieren hebben zich niet aan de gewijzigde omstandigheden aangepast.
- 7 De koeien lopen loeiend de wei in en voelen zich meteen weer helemaal thuis.
- 8 Zingend liepen de kinderen langs het sportveldje.
- 9 De oude vrouw kon zonder bril het winterkoninkje niet zien.
- 10 De politici durven de hypotheekrenteaf trek niet ter sprake te brengen.

- 11 Via deze website kun je kennismaken met huwbare dames in Oost-Europese landen.
- 12 Kom vanmiddag eens langs, dan gaan we over deze kwestie praten.
- 13 Claude beseft dat hij moederziel alleen is.
- 14 O dennenboom, wat zijn uw takken wonderschoon!
- 15 Op een mooie pinksterdag liet zijn dochter hem in de steek en trouwde niet veel later met iemand uit Den Haag.

1.2 Onderwerp (ond)

Na het opsporen van de persoonsvorm kun je het onderwerp vinden: het is het zinsdeel dat in getal (enkelvoud of meervoud) met de persoonsvorm overeenstemt. Vergelijk daarvoor de volgende zinnen:

- [1a] *De leeuw* **brulde** van woede.
- [1b] *De leeuwen* **brulden** van woede.
- [2a] *Etty* **kwam** pas laat thuis.
- [2b] *Etty en Truus* **kwamen** pas laat thuis.
- [3a] *Wat ligt* daar onder de tafel?
- [3b] *Wat voor dingen* **liggen** daar onder de tafel?

Door deze zogenaemde **getalsproef** is via de persoonsvorm het onderwerp van een zin vast te stellen. De getalsproef gaat echter in enkele gevallen niet op: wanneer het onderwerp *het* is en het werkwoord een natuurgebeuren aangeeft of een werking aanduidt waarvan men de oorzaak niet kent, of wanneer men het onderwerp niet kan of wil aangeven. Bijvoorbeeld:

- [4] *Het* regent de hele dag al.
- [5] *Het* spookte in dat oude huis.
- [6] *Het* zat hem niet mee in het leven.
- [7] *Het* lekt in de kelder.

Het onderwerp *het* heet in dergelijke gevallen een '**loos onderwerp**' of 'onderwerp voor de vorm'.

Wanneer een onderwerp aan het begin van een zin staat, wordt het – vooral in de gesproken taal – dikwijls herhaald door woorden als *dat* of *die*, bijvoorbeeld:

- [8] *Het huis van mijn dochter, dat* staat ergens op de Wezenlaan.
- [9] *Mijn broer, die* zou zoiets nooit doen.

De woorden *dat* en *die* benoemen we hier als '**herhalend onderwerp**'.

Wanneer *er* de zin opent en het onderwerp dat in getal overeenkomt met de persoonsvorm verderop volgt, noemen we *er* het '**plaatsonderwerp**' (het staat namelijk op de plaats die gewoonlijk door het onderwerp wordt ingenomen) en het eigenlijke onderwerp '**getalsonderwerp**'. Vergelijk:

- [10a] *Er* stond een *agent* voor het consulaat.
- [10b] *Er* stonden *agenten* voor het consulaat.

[11a] *Er was een handschoen* blijven liggen.

[11b] *Er waren handschoenen* blijven liggen.

Het is ook mogelijk dat een ander zinsdeel vooropstaat en dat het plaatsonderwerp *er* en het getalsonderwerp verderop in de zin staan, na de persoonsvorm; bijvoorbeeld:

[12] Gisteravond stond er een agent voor het consulaat.

In twee gevallen is er sprake van zinnen zonder (getals)onderwerp. Ten eerste wanneer niet uitgedrukt kan of moet worden door wie de handeling verricht wordt, en ten tweede wanneer de persoonsvorm een gebiedende wijs is. Bijvoorbeeld:

[13] Er is op de hoek hevig gevochten.

[14] Er mag hier niet gedanst worden.

[15] Kom maar eens hier!

[16] Doorlopen, jij!

Een onderwerp begint *nooit* met een voorzetsel (voor de voorzetsels zie paragraaf 3.8). Uitzonderingen zijn slechts schijnbaar, bijvoorbeeld:

[17] *Op weg naar het einde* is door Gerard Reve geschreven.

Het onderwerp *Op weg naar het einde* is de titel van een boek en het staat hier in plaats van bijvoorbeeld *het boek 'Op weg naar het einde'*.

Het onderwerp (ond) stemt in getal overeen met de persoonsvorm:
de hond blaft / de honden blaffen.

- Loos onderwerp: *Het* waait.
- Herhalend onderwerp: Dat schilderij van Leo Gestel, *dat* zou in dit museum moeten hangen.
- Plaatsonderwerp: *Er* staat een agent voor het consulaat.

OEFFENING 1.3

Wijs in de volgende zinnen eerst de persoonsvorm aan en daarna het onderwerp (ond).

- 1 Het meisje slaapt nog. > Het meisje *sliep* nog > *slaapt* = pv
Het meisje slaapt nog. > *De meisjes slapen* nog. > *Het meisje* = ond
- 2 De tv doet het niet meer.
- 3 Het boek ligt op de trap.
- 4 Het belastingformulier moet nog ingevuld worden.
- 5 Die nieuwslezeres heeft een relatie.
- 6 De goden dronken nectar.
- 7 Het Groningse dialect kon hij niet goed verstaan.
- 8 Achter de rug van haar verloofde zat het meisje naar een ander te lonken.
- 9 De stoet trok de bergen in.
- 10 Caroline heeft een prachtig artikel geschreven.
- 11 Jan-Willem maakte tot onze verbazing een prachtig doelpunt.
- 12 Heeft Karel Appel dat schilderij niet gesigneerd?
- 13 Heeft zijn vriendin lange tijd in het ziekenhuis gelegen?
- 14 Op de Mont Ventoux raakte deze bekende wielrenner in ademnood.

- 15 Deze kunsthistorica heeft zich gespecialiseerd in de symboliek van Rembrandts etsen.

OEFENING 1.4

Wijs in de volgende zinnen persoonsvorm en onderwerp aan. Let ook op plaatsonderwerp (plaatsond) loos onderwerp (loos ond) en herhalend onderwerp (herh. ond)

- 1 Hij heeft zijn bankpas nog niet geactiveerd.
- 2 Moet jij ook altijd zo vreselijk lachen om die politicus met die rare pruik?
- 3 Het regende langdurig vannacht.
- 4 Er liepen zes koeien in de wei.
- 5 Wat vreselijk, het lekt bij Annemarie in de slaapkamer!
- 6 In deze encyclopedie vind je heel wat informatie over zonne-energie.
- 7 Er zijn van die schrijver de laatste tijd geen nieuwe romans meer verschenen.
- 8 Piet van Wijngaardt heeft deze dahlia's werkelijk prachtig geschilderd.
- 9 Volgens die enge mevrouw spookt het in dat kasteel!
- 10 Mijn broer, die kan pas voetballen!
- 11 Het wordt vandaag wel 30 graden.
- 12 De vliegtuigen van de Poolse Luchtvaartmaatschappij, dat zijn werkelijk fantastische goede machines!
- 13 Welke meisjes hebben zich als vrijwilliger aangemeld?
- 14 Door snel optreden van de boswachter kon het nest van de zeearend goed beschermd worden.
- 15 Wie heeft jou dat allemaal verteld?

OEFENING 1.5

Wijs in de volgende zinnen persoonsvorm en onderwerp aan. Let ook op plaatsonderwerp, loos onderwerp en herhalend onderwerp.

- 1 Volgende week gaat de Vierdaagse weer van start.
- 2 Het nieuwe zwembad werd feestelijk geopend.
- 3 Door een ongelukkige samenloop van omstandigheden kon de bruid niet op tijd aanwezig zijn.
- 4 Na heel veel tobben hebben mijn ouders eindelijk hun rijbewijs gehaald.
- 5 Ze hadden al vele jaren een mooie auto in de garage staan.
- 6 Het Nederlands elftal is door een vakkundige jury uitgeroepen tot de sportiefste ploeg van het kampioenschap.
- 7 Heb jij die gegevens op een usb-stick staan?
- 8 Die minister van Cultuur, die heet toch Plasman?
- 9 Het is vandaag wel erg warm voor de tijd van het jaar.
- 10 Er moet iets misgegaan zijn.
- 11 Vorige week stonden er drie Amerikaanse zendelingen voor onze deur.
- 12 Aanvragen voor een hypotheek worden op dit moment nauwelijks gehonoreerd.
- 13 Voor de geleverde producten ontvangt u de termijnfactuur van 211 euro.
- 14 Met een automatische incasso kan men heel wat geld besparen.
- 15 Het jurylid vergeleek het zingen van die lieve huisvrouw met een brandweersirene.

1.3 Werkwoordelijk gezegde (ww. gez.)

In paragraaf 1.1 was sprake van de persoonsvorm, dat deel van de zin waarin de 'tijd' wordt uitgedrukt. Wanneer we nu de volgende zinnen beschouwen:

- [1] Ans *leest*.
- [2] Ans *zit* te lezen.
- [3] Ans *heeft* zitten lezen.
- [4] Ans *zal* hebben zitten lezen.

dan blijkt vanaf zin [2] telkens een nieuwe persoonsvorm op te treden, terwijl de oude persoonsvorm 'opschuift' en respectievelijk in *te lezen* [2], *zitten lezen* [3] en *hebben zitten lezen* [4] in andere vorm terugkeert. Al deze woorden die als persoonsvorm realiseerbaar zijn, heten **werkwoorden**. Wanneer ze in een zin samen met de persoonsvorm een samenhangend geheel vormen, heet dat **een werkwoordelijk gezegde**. In de volgende zinnen zijn de werkwoordelijke gezegdes cursief gedrukt:

- [5] Anton *had* tot zijn achttiende jaar in Lahringen *gewoond*.
- [6] Dorine *kwam* buiten adem *aangelopen*.
- [7] Ze *zal* wel *gedacht hebben*!
- [8] Francien *stond* maar *te kijken*.
- [9] Het vliegtuig *heeft moeten terugkeren*.
- [10] Achter in de zaal *werd* steeds *gelachen*.

Let erop dat ook *te* (in [2] en [8]) tot het werkwoordelijk gezegde gerekend wordt. Er zijn trouwens meer woorden die naast de werkwoorden tot het werkwoordelijk gezegde behoren. Ten eerste betreft dat *zich* (en de daarmee overeenkomende vormen *me*, *je*, *ons*) wanneer dat niet weglaatbaar of vervangbaar is. Vergelijk:

- [11a] Pieter *schaamde zich* diep.
- [11b] * Pieter *schaamde* diep.
- [12a] Ik *heb me* daarin *vergist*.
- [12b] * Ik heb *haar* daarin *vergist*.

We beschouwen onder andere *zich schamen*, *zich herinneren* en *zich vergissen* als werkwoorden. Bij (*zich*) *wassen*, (*zich*) *scheren* is *zich* weglaatbaar of vervangbaar door een ander woord. Daar hoort het niet bij het werkwoordelijk gezegde. Vergelijk:

- [13a] Karel *waste* zich.
- [13b] Karel *waste* de baby.

Ten tweede kennen we werkwoorden met vaste aanvullingen, zoals in de volgende zinnen, waarin het werkwoordelijk gezegde cursief gedrukt is:

- [14] De politieauto *haalde* ons *in*.
- [15] Elly *hield* keurig *boek* van alle inkomsten.
- [16] Het geluid *stierf* *weg*.

We beschouwen *inhalen*, *boekhouden*, *wegsterven* en vele andere als werkwoorden met een scheidbare aanvulling die steeds deel blijft uitmaken van het werkwoordelijk gezegde.

Ten derde zijn er zogenoemde **werkwoordelijke uitdrukkingen** die een werkwoordelijk gezegde kunnen vormen, zoals in de volgende zinnen:

- [17] *Jo hield rekening* met extra eters.
- [18] Met die opmerking *heb ik wel een flater geslagen*.
- [19] Dik *had de veldwachter een poets gebakken*.

Dergelijke werkwoordelijke uitdrukkingen zijn gewoonlijk vervangbaar door andere werkwoorden: *rekening houden* (= *rekenen*), *een flater slaan* (= *blunderen*), *een poets bakken* (= *bedotten*).

Werkwoordelijk gezegde (ww. gez.) = persoonsvorm + (eventueel) andere vormen van werkwoorden waarmee de persoonsvorm een samenhangend geheel vormt. Tot het werkwoordelijk gezegde behoren ook onweglaatbare delen zoals in:

- 1 *zich vergïssen, zich schamen*
- 2 *binnenlopen, wegwïjnen*
- 3 werkwoordelijke uitdrukkingen: *ervandoor gaan, het hoofd verliezen*

OEFFENING 1.6

Wijs in de volgende zinnen eerst de persoonsvorm aan en daarna het werkwoordelijk gezegde (ww. gez.).

- 1 De hond van de burens heeft vannacht uren liggen blaffen. > heeft = pv; heeft liggen blaffen = ww. gez.
- 2 Gisteren heeft Jan bij een antiquariaat drie boeken gekocht.
- 3 Door zijn collega's wordt Jan heel erg gewaardeerd.
- 4 De vogels hebben alle kersen opgegeten.
- 5 Zou de buurljongen het gras kunnen maaien?
- 6 Toen hebben die domme koeien het hazenpad gekozen!
- 7 Langs deze weg zijn de verslagen Duitse troepen in 1945 naar huis teruggekeerd.
- 8 Een onbekende jongeman heeft die juwelierszaak proberen te overvallen.
- 9 Welke eisen mogen er aan een leraar gesteld worden?
- 10 Marjan zou graag in dat leuke huisje hebben willen wonen.
- 11 Het zou die zakenman lange tijd voor de wind gegaan zijn.
- 12 In de Tweede Kamer heeft Geert zijn collega's labbekken genoemd.
- 13 Op meer hebben wij niet durven hopen.
- 14 Het winnende Staatslot zou nog steeds niet ingeleverd zijn.
- 15 Volgens de commissaris zou de oplichter met de noorderzon vertrokken zijn.

OEFFENING 1.7

Wijs in de volgende zinnen persoonsvorm, werkwoordelijk gezegde en onderwerp aan.

- 1 Goethe heeft het prachtige gedicht *Erlkönig* geschreven.
- 2 Op deze website kun je alle Nederlandse uitdrukkingen vinden.
- 3 De voetbalsupporters liepen op straat te schreeuwen.
- 4 Zou jij deze goocheltrucs wel willen leren?

- 5 Ieder mens moet zijn talenten goed weten te gebruiken.
- 6 De beroemde pianist heeft alle polonaises van Chopin uitgevoerd.
- 7 De bank heeft hem een waardeloze beleggingshypotheek aangesmeerd.
- 8 Zij heeft haar huid niet blootgesteld aan de felle zon.
- 9 Madeleine zou altijd biologische producten gekocht hebben.
- 10 De schaakwedstrijd is in remise geëindigd.
- 11 Karel Appel moet tot de Cobragroep gerekend worden.
- 12 Op het station van Amersfoort is gisteravond een reiziger door de bliksem getroffen.
- 13 Na die overvloedige regenbuien is de zon gelukkig toch weer gaan schijnen.
- 14 De balletdanseres zou zich volgens de recensies zo gracieus als een olifant over het podium bewogen hebben.
- 15 Er liepen vanmorgen twee koeien op de openbare weg te loeien.

OEFENING 1.8

Wijs in de volgende zinnen persoonsvorm, werkwoordelijk gezegde en onderwerp aan.

- 1 Yolante Kabouter tot Kassa heeft deze week haar relatie met haar Volendamse vriend verbroken.
- 2 De sympathieke zanger zou nu met een plaatselijke schoonheid gezien zijn.
- 3 Beveiligingscamera's zouden Yolantes overspelige natuur ondubbelzinnig hebben vastgelegd.
- 4 Foto's van een tongende Yolante hebben in het blad *Gerda* gestaan.
- 5 Heel Nederland heeft van haar trouweloosheid kunnen genieten.
- 6 Volgens doorgaans goed ingelichte bronnen zou zij een kind willen hebben van een bekende profvoetballer.
- 7 Diens naam mag van de Haagse rechtbank nog niet gepubliceerd worden.
- 8 In *Voetbal National* worden de namen genoemd van maar liefst vijf potentiële kandidaten.
- 9 De linksbuiten van VUC zou de meeste kans bij haar maken.
- 10 Peter R. de Vries heeft met een verborgen camera opnames gemaakt van een loslippige Yolante.
- 11 Maar die video's heeft hij nog niet durven uitzenden.
- 12 De Volendamse zanger zou gevochten hebben met de ex van zijn nieuwe vriendin!

1.4 Naamwoordelijk gezegde (nw. gez.)

Behalve de werkwoordelijke gezegdes, die altijd uit een persoonsvorm bestaan al dan niet met een of meer andere vormen van werkwoorden die daarmee één geheel vormen, bestaan er gezegdes die bij het hoofdwerkwoord een noodzakelijke aanvulling krijgen die niet werkwoordelijk is. Vergelijk:

- [1] Jenny was *uitgegleden*.
- [2] Jenny was *ziek*.
- [3] Leo wordt *geholpen*.
- [4] Leo wordt *monteur*.

In de zinnen [1] en [3] is *was uitgegleden*, respectievelijk *wordt geholpen* werkwoordelijk gezegde; de delen *uitgegleden* en *geholpen* zijn vormen

van de werkwoorden *uitglijden* en *helpen*. In [2] en [4] zijn *ziek* en *monteur* zogenoemde **naamwoorden** en samen met de persoonsvorm vormen zij een **naamwoordelijk gezegde**. We noemen in [2] en [4] *was* en *wordt* 'werkwoordelijk deel van het naamwoordelijk gezegde' en *ziek* en *monteur* 'naamwoordelijk deel van het naamwoordelijk gezegde'. Naamwoordelijk gezegdes worden alleen gevormd met een van de volgende werkwoorden, die **koppelwerkwoorden** genoemd worden: *zijn*, *worden*, *blijven*, *blijken*, *lijken*, *schijnen*, *heten*, *dunken* en *voorkomen*. We geven met elk koppelwerkwoord een voorbeeld; de naamwoordelijke delen zijn cursief gedrukt:

- [5] Caroline is *docente aan een sociale academie*.
- [6] Dat wordt *gedonder*.
- [7] Ondanks die vermageringskuur blijft hij *enorm dik*.
- [8] De kachel bleek *aan*.
- [9] Hij leek me *ernstig in de war*.
- [10] De patiënt scheen *stervende*.
- [11] Onze nieuwe buurjongen heet *Frits van Duren*.
- [12] Dat dunkt me *onvoldoende*.
- [13] Dat komt me *hoogst merkwaardig* voor.

Uit de voorbeelden blijkt dat de naamwoordelijke delen gevarieerd kunnen zijn: woorden als *aan*, *uit*, *op*, maar ook langere woordgroepen en uitdrukkingen als *in de war*, *in de wolken*, *beneden peil* en vele andere kunnen in naamwoordelijk gezegdes verschijnen. In geval van twijfel kunnen we nagaan of verwijzing door middel van *dat* mogelijk is; vergelijk:

- [14] Rudi was *in de wolken*; *dat* was-ie (en niet: * daar was-ie).
- [15] Het vliegtuig was *in de wolken*; daar was het (en niet: * dat was het).

Alleen in [14] is *in de wolken* naamwoordelijk deel; ook *dat* in die zin is naamwoordelijk deel.

Bij het naamwoordelijk gezegde kan zich het geval voordoen, dat onderwerp en persoonsvorm niet in getal overeenstemmen. De woorden *het*, *dit* en *dat*, die formeel geen meervoud zijn, kunnen naar zaken of personen in het meervoud verwijzen en de persoonsvorm staat dan ook in het meervoud:

- [16] Het waren nieuwe auto's.
- [17] Dit blijken de ouders.
- [18] Dat waren eengezinswoningen.

Soms is het verschil tussen een werkwoordelijk gezegde en een naamwoordelijk gezegde moeilijk vast te stellen. Dubbelzinnig is bijvoorbeeld:

- [19] Aafke en Ed zijn getrouwd.

Wanneer in [19] het resultaat van een zopas verrichte handeling wordt uitgedrukt (*trouwen* = 'in de echt verbinden') benoemen we *zijn getrouwd* als werkwoordelijk gezegde. Wanneer een toestand wordt uitgedrukt (*getrouwd*

zijn = 'in de huwelijks staat verkeren'), spreken we van een naamwoordelijk gezegde. Het verschil tussen beide interpretaties kan verduidelijkt worden door de volgende zinnen:

[19a] Aafke en Ed zijn gisteren getrouwd.

[19b] Aafke en Ed zijn sinds gisteren getrouwd.

In [19a] is sprake van een pas voltrokken handeling; de betekenis is vergelijkbaar met:

[19c] Aafke en Ed trouwden gisteren.

In [19b] daarentegen wordt een toestand uitgedrukt en de betekenis van de zin is vergelijkbaar met:

[19d] Aafke en Ed zijn sinds gisteren echtgenoten.

In een aantal gevallen is het verschil makkelijker aan te voelen. Wanneer we constructies bedenken waarbij de persoonsvorm achteraan in de zin staat (bijzinnen), doen zich bij het werkwoordelijk gezegde twee volgorde mogelijkheden voor, bij het naamwoordelijk gezegde daarentegen maar één:

[20a] Ik weet dat Loes gisteren *vertrokken is*.

[20b] Ik weet dat Loes gisteren *is vertrokken*.

[21a] Ik weet dat Loes *ziek is*.

[21b] * Ik weet dat Loes *is ziek*.

[22a] Hij merkte dat de soep met veel kruiden *bereid was*.

[22b] Hij merkte dat de soep met veel kruiden *was bereid*.

[23a] De luitenant zei dat het peloton *bereid was*.

[23b] * De luitenant zei dat het peloton *was bereid*.

Over het gebruik van de koppelwerkwoorden volgt hier nog een vijftal opmerkingen.

- 1 Naast de opgesomde koppelwerkwoorden bestaan er enkele vervangende koppelwerkwoorden met dezelfde betekenis als de oorspronkelijke, bijvoorbeeld: *staan*, *zitten* en *vallen* voor *zijn*, en *raken* voor *worden*. Bijvoorbeeld:

[24] Dat *stond* nog te bezien.

[25] Lodewijk *zat* om geld verlegen.

[26] Die beslissing *viel* hem moeilijk.

[27] De jongens *raakten* handgemeen.

- 2 In een naamwoordelijk gezegde kunnen naast het koppelwerkwoord ook nog andere werkwoorden voorkomen. Het koppelwerkwoord staat dan niet meer in de persoonsvorm, maar 'schuift op', bijvoorbeeld:

[28a] Ina *wordt* ziek.

[28b] Ina is ziek *geworden*. (*is* = hulpwerkwoord van tijd)

[28c] Ina kan ziek *zijn*.

- [28d] Ina kan ziek *geweest* zijn. (*zijn* = hulpwerkwoord van tijd)
 [28e] Ina zou ziek *geweest* kunnen zijn. (*zijn* = hulpwerkwoord van tijd)

- 3 Van het rijtje van negen koppelwerkwoorden zijn er maar drie echte koppelwerkwoorden: *zijn*, *worden* en *blijven*. De andere kunnen aangevuld worden met *te* + één van deze drie koppelwerkwoorden:

- [29a] Fred *schijnt* ziek.
 [29b] Fred schijnt ziek *te zijn* / *te worden*.
 [30a] De directeur *leek* boos.
 [30b] De directeur leek boos *te blijven* / *te zijn*.

De koppelwerkwoorden zijn steeds cursief gedrukt. De persoonsvormen *schijnt* en *leek* in de b-zinnen zijn *geen* koppelwerkwoorden, maar hulpwerkwoorden van modaliteit (meer daarover in paragraaf 3.4).

Een apart geval is *heten*: in de betekenis 'een naam hebben' is het een echt koppelwerkwoord; in de betekenis 'de reputatie hebben' kan het aangevuld worden met *te* + koppelwerkwoord:

- [31] Nescio heette eigenlijk Grönloh.
 [32] Jan heet nogal opvliegend (*te zijn*).

- 4 Wanneer de werkwoorden *zijn*, *worden*, *blijven*, *schijnen* enzovoort zonder naamwoordelijk deel voorkomen, zijn het *geen* koppelwerkwoorden maar *zelfstandige werkwoorden*. Bijvoorbeeld:

- [33] Mieke was in de voorkamer. (*zijn* = 'zich bevinden')
 [34] Wat niet is, kan worden. (*worden* = 'ontstaan')
 [35] De zon schijnt fel. (*schijnen* = 'licht geven')
 [36] Emmy blijft lang vanavond. (*blijven* = 'vertoeven')

In de volgende zinnen daarentegen vinden we een naamwoordelijk gezegde:

- [37] De voorzitter schijnt ziek.
 [38] Emmy blijft boos vanavond.

De verschillen met de voorafgaande zinnen worden duidelijk wanneer we de gezegdes *nominaliseren*, dat wil zeggen dat we de persoonsvorm vervangen door de *infinitief* van het werkwoord (populair genoemd 'het hele werkwoord') voorafgegaan door *het*:

- [39] Het fel / felle schijnen van de zon.
 [40] Het ziek / *zieke schijnen van de voorzitter.
 [41] Het lang / lange blijven van Emmy.
 [42] Het boos / *boze blijven van Emmy.

- 5 Bij het werkwoord *zijn* kan een naamwoordelijk deel optreden dat bestaat uit *te* + een onbepaalde wijs (of infinitief) van een werkwoord. Het lijkt daardoor of we met een werkwoordelijk gezegde te maken hebben, maar dat is schijn: *te* + infinitief heeft hier de betekenis van een bijvoeglijk naamwoord, zoals blijkt uit de volgende zinnen:

- [43a] Dat is wel te *doen*.
 [43b] Dat is wel *doenlijk*.
 [44a] Die sleutel is *niet te vinden*.
 [44b] Die sleutel is *onvindbaar*.

Naamwoordelijk gezegde (nw. gez.) = werkwoordelijk deel + naamwoordelijk deel.

- Als koppelwerkwoorden kunnen fungeren: *zijn, worden, blijven, blijken, lijken, schijnen, heten, dunken, voorkomen*, of een vervangend koppelwerkwoord (bijvoorbeeld *staan, zitten* en *vallen* voor *zijn, raken* voor *worden*).
- In naamwoordelijke gezegdes met meer dan één werkwoord is het koppelwerkwoord in een andere vorm dan de persoonsvorm te vinden, bijvoorbeeld als *geweest, gebleken, te zijn, te worden*.

OEFFENING 1.9

Wijs in de volgende zinnen het naamwoordelijk gezegde (nw. gez.) aan en het koppelwerkwoord (kww).

- 1 Karel Appel is een schilder. > *is + een schilder* = nw. gez.; *is* = ww. deel van het nw. gez.; *een schilder* = nw. deel van het nw. gez.; *is* = kww
- 2 Tjimen wordt later politieagent.
- 3 Katja is een blondine.
- 4 De batterijen zijn leeg.
- 5 Het glas is halfvol.
- 6 Jan schijnt ziek.
- 7 Jan schijnt ziek te zijn.
- 8 Lance bleek de sterkste wielrenner.
- 9 Lance bleek de sterkste wielrenner te zijn.
- 10 Monica wordt zangeres.
- 11 Monica is zangeres geworden.
- 12 Monica schijnt zangeres geworden te zijn.
- 13 Arjan is de beste voetballer
- 14 Arjan schijnt de beste voetballer.
- 15 Arjan schijnt de beste voetballer te zijn.
- 16 Arjan is de beste speler van het elftal geweest.
- 17 Dat standpunt bleek onhoudbaar te zijn.
- 18 Voor die functie bleek zij de beste kandidaat.
- 19 Voor die functie bleek zij de beste kandidaat te zijn.
- 20 Voor die functie zou zij weleens de beste kandidaat kunnen zijn.
- 21 Die beslissing was niet gemakkelijk.
- 22 Die beslissing dunkt mij niet moeilijk.
- 23 Ontwikkelingshulp komt mij noodzakelijk voor.
- 24 Bij die vechtpartij raakte zijn horloge defect.
- 25 Na die vechtpartij bleek zijn horloge defect geraakt te zijn.

OEFFENING 1.10

Ga in de volgende zinnen na of er een werkwoordelijk gezegde of een naamwoordelijk gezegde in staat.

- 1 Mieke is in de keuken. > *is* = 'bevindt zich' (*daar is ze*) > *is* = ww. gez.
- 2 Mieke is in de zevende hemel. > *is in de zevende hemel* = 'is heel blij' (*dat is ze*) > *is in de zevende hemel* = nw. gez.
- 3 Johannes is in de achtertuin.
- 4 Johannes is in zijn knollentuin.

- 5 Deze kamer is gisteren behangen door de buurman.
- 6 Deze kamer is sinds gisteren behangen.
- 7 Joost en Monica zijn vorig jaar in Parijs getrouwd.
- 8 Joost en Monica zijn al meer dan drie jaar getrouwd.
- 9 Pim lijkt een uitstekende dammer te worden.
- 10 Pim bleek over de sloot gesprongen te zijn.
- 11 De bloemen zijn door Andrea heel artistiek geschikt.
- 12 De bloemen zijn niet voor begrafeningen geschikt.
- 13 De beslissing is hem moeilijk gevallen.
- 14 Willemijn is van de trap gevallen.
- 15 Dat boek is niet voor kinderen bestemd.
- 16 Dat bier is niet te zuipen!
- 17 Ik vind dat bier niet te zuipen!
- 18 Volgens de dichter Bloem is het geluk niet te achterhalen.
- 19 Dankzij haar mobieltje was het kleine meisje gemakkelijk te vinden.
- 20 Ondanks haar mobieltje bleef het kleine meisje onvindbaar.

OEFENING 1.11

Ga in de volgende zinnen na of er een werkwoordelijk of een naamwoordelijk gezegde in staat; benoem het koppelwerkwoord apart. Wijs ook het onderwerp aan.

- 1 De roman *De zwaardvis* van Hugo Claus is een bijzonder humoristisch boekje.
- 2 Maurizio Pollini heeft in Nijmegen een uitvoering gegeven van Mozarts twaalfde pianoconcert.
- 3 Sinds de Tweede Wereldoorlog is de welvaart geweldig toegenomen.
- 4 Het vogeltje in het park bleek een winterkoninkje te zijn.
- 5 Die bokser bleek te zwaar te zijn voor zijn klasse.
- 6 Op de Dam in Amsterdam is op oudejaarsavond veel vuurwerk in beslag genomen door de politie.
- 7 Caroline schijnt de directeur van het museum te zijn.
- 8 Na de winst op Uruguay heeft het Nederlands elftal enkele dagen kunnen uitrusten.
- 9 Na de aanslag waren veel reizigers behoorlijk in de war.
- 10 Bij Snoeck in de Ziekerstraat kun je alle soorten kousen kopen.
- 11 Door de wereldwijde daling van de aandelenkoersen zijn heel wat beleggers depressief geraakt.
- 12 In de kelder van zijn huis zijn enkele middeleeuwse gewelven gevonden.
- 13 Zij heeft zich altijd bijzonder modieus willen kleden.
- 14 De politieagent werd door het winkelend publiek behoorlijk in de maling genomen.
- 15 We hebben Philip doodziek in een eersteklascoupé aangetroffen.
- 16 Volgende week is een nieuw deel van de A50 klaar.
- 17 Volgende week wordt een nieuw deel van de A50 in gebruik genomen.
- 18 Volgens welingelichte bronnen zijn Jan en Charlotte volgende week veertig jaar getrouwd.
- 19 Volgens welingelichte bronnen zijn Jan en Charlotte twee weken geleden getrouwd in Aberdeen.
- 20 Maarten is Officier in de Orde van Oranje-Nassau geworden.
- 21 Marlies blijkt taalkundige geworden te zijn.
- 22 De nieuwe directeur zal ongetwijfeld enkele werknemers willen vervangen.
- 23 Wie zou de nieuwe trainer van Ajax worden?

- 24 We hebben nog vaak aan Willem moeten denken.
 25 Er bleek warempel stroop in het kanneke te zitten!

OEFFENING 1.12

Ga in de volgende zinnen na of er een werkwoordelijk of een naamwoordelijk gezegde in staat; benoem het koppelwerkwoord apart. Wijs ook het onderwerp aan.

- 1 Vlakbij de Poolse stad Lublin is het concentratiekamp Majdanek.
- 2 In de oude binnenstad van Lublin worden op dit moment veel verwaarloosde gebouwen opgeknapt.
- 3 De burgemeester van deze stad schijnt een bewonderaar van de Poolse president te zijn.
- 4 Warschau is in enkele jaren een bruisende stad geworden.
- 5 In de Tweede Wereldoorlog is deze stad door de Duitsers en Russen compleet verwoest.
- 6 Het nieuwe voetbalstadion wordt een van de modernste ter wereld.
- 7 Het nieuwe voetbalstadion schijnt een van de modernste ter wereld te worden.
- 8 De treinreis van Lublin naar Warschau bleek ongeveer drie uur te duren.
- 9 De luchthaven van Warschau is met geld van de EU de laatste jaren gemoderniseerd.
- 10 In de overdekte winkelparadijzen zou werkelijk alles te koop zijn.
- 11 Voor een Westerse toerist is het leven in Polen niet erg duur.
- 12 In de talloze restaurants kan men de heerlijkste maaltijden nuttigen.
- 13 Een grote aardgasvondst zou de welvaart in Polen tot grote hoogte kunnen opstuwten.
- 14 De kerken in Polen schijnen op zondagmorgen overvol te zijn.
- 15 Chopin is ongetwijfeld de beroemdste Poolse componist geweest.
- 16 Boeken over zijn leven zijn in alle winkels te vinden.
- 17 In tegenstelling tot andere Poolse steden is Krakau ongeschonden gebleven.
- 18 Deze stad wordt elk jaar door vele toeristen bezocht.
- 19 De joodse wijk van Krakau blijkt vele synagogen te tellen.
- 20 Typerend voor Polen is de ongelooflijke gastvrijheid.

1.5 Lijdend voorwerp (lv)

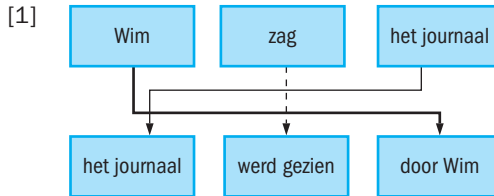
Wanneer we vastgesteld hebben dat in een zin een werkwoordelijk gezegde voorkomt, kunnen we nagaan of bij dat gezegde een aanvulling voorkomt in de vorm van een lijdend voorwerp. Een lijdend voorwerp is een zinsdeel dat de handeling die door het werkwoordelijk gezegde uitgedrukt wordt, 'ondergaat' ('ondergaan' is ruim op te vatten; het kan ook betekenen 'voortgebracht worden' of 'in een andere toestand gebracht worden').

Een lijdend voorwerp is altijd een zelfstandig naamwoord (een **zelfstandig naamwoord** is een woord waar *de* of *het* voor kan plaatsnemen), een **zelfstandig voornaamwoord** (bijvoorbeeld *hem*, *haar*, *het*, *iedereen*, *allen*) of een woordgroep die daardoor vervangen kan worden, bijvoorbeeld:

- [1] Wim zag *het* *journaal*.
 [2] Wim zag *het* *late* *journaal* *van* *die* *avond*.

- [3] Wim zag ons.
 [4] Wim zag wat hij nooit eerder gezien had.
 [5] Wim zag dat het journaal al afgelopen was.

Een klassieke proef om na te gaan of we met een lijdend voorwerp te doen hebben, is de zin in de zogenoemde **lijdende vorm** omzetten. Het lijdend voorwerp verschijnt in de lijdende vorm als onderwerp, het werkwoordelijk gezegde vereist een omschrijving met *worden* (of *zijn*) en het oorspronkelijke onderwerp verschijnt in een woordgroep die met *door* begint. In schema:

Bij een aantal werkwoorden, zoals *hebben*, *krijgen*, *bevatten*, *omvatten* en dergelijke is echter geen lijdendevormconstructie mogelijk. In dat geval is het mogelijk het werkwoord te ‘nominaliseren’; wat eerst lijdend voorwerp was, verschijnt dan in een woordgroep die met *van* begint, bijvoorbeeld:

- [1b] Het zien *van het journaal* (door Wim).
 [6] Dorothea heeft een *angorakat*.
 [6a] Het hebben *van een angorakat*.

Deze laatste proef toont ook aan, dat sommige zinsdelen wel op een lijdend voorwerp kunnen lijken, maar het niet zijn. Vergelijk:

- [7] Joachim bedierf *de hele avond*.
 [7a] Het bederven *van de hele avond* door Joachim (was een lelijke tegenvaller).
 [8] Joachim praatte *de hele avond*.
 [8a] * Het praten *van de hele avond* door Joachim.

In [8] is *de hele avond* geen lijdend voorwerp, maar een zinsdeel dat een tijdsbepaling is (daarover meer in paragraaf 1.8). Nominalisering ervan, zoals van het lijdend voorwerp *de hele avond* in [7], is niet mogelijk. Vergelijk verder nog:

- [9] Joop verdient een *topsalaris*.
 [9a] Het verdienen *van een topsalaris*.
 [10] Dat plan verdient *onze aandacht*.
 [10a] * Het verdienen *van onze aandacht*.

In [10] is geen sprake van een lijdend voorwerp, maar het werkwoordelijk gezegde wordt hier gevormd door een zogenoemde werkwoordelijke uitdrukking *aandacht verdienen*, dat we als één zinsdeel mogen benoemen.

Wanneer *zich* (bij de eerste persoon *me*, respectievelijk *ons*, bij de tweede persoon *je*) bij een gezegde voorkomt (zie paragraaf 1.3), maakt dat deel uit van dat gezegde wanneer het niet vervangbaar is door een ander woord:

- [11] Piet schaamde zich.
 [11a] * Piet schaamde iemand.
 [11b] * Het schamen van zich (door Piet).

Als *zich* wel vervangbaar is door een ander woord, dan benoemen we het als lijdend voorwerp.

- [12] De zieke waste zich(zelf).
 [12a] De zieke waste z'n handen.
 [12b] Het wassen van zichzelf kostte de zieke veel tijd.

In sommige gevallen is *het* een lijdend voorwerp waarvan niet is aan te geven wat het precies betekent. Het is niet vervangbaar en niet bevragebaar met het vraagwoord *wat*. Men spreekt dan van een **loos lijdend voorwerp** (dat deel uitmaakt van het gezegde), bijvoorbeeld:

- [13] Ik krijg *het* warm.
 [14] Co had *het* steeds op hem gemunt.

Een lijdend voorwerp begint *nooit* met een voorzetsel (voor de voorzetsels zie paragraaf 3.8). Uitzonderingen zijn slechts schijnbaar, bijvoorbeeld:

- [15] Gerard Reve schreef *Op weg naar het einde*.

Het lijdend voorwerp *Op weg naar het einde* is de titel van een boek en het staat hier in plaats van bijvoorbeeld *het boek 'Op weg naar het einde'*.

Ook het volgende voorbeeld is een schijnbaar tegenvoorbeeld:

- [16] Heeft u nog van die gekleurde punaises?

De woordgroep *van die* heeft hier de betekenis van *zulke, dat soort* en dergelijke.

Het lijdend voorwerp (lv) is het zinsdeel dat de handeling 'ondergaat', het kan *nooit* voorkomen bij een naamwoordelijk gezegde.

Opsporingsproef:

- Lijdende vorm: Velen bekeken het programma. > Het programma werd door velen bekeken.
- Nominalisering met *van*: Velen bekeken het programma. > Het bekijken *van* het programma (door velen).
- Loos lijdend voorwerp: Marie heeft *het* warm.
- Herhalend lijdend voorwerp: Mijn broer, *die* ken ik nauwelijks.

OEFENING 1.13

Wijs in de volgende zinnen werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde, onderwerp en lijdend voorwerp (lv) aan.

- 1 Rembrandt schilderde De Nachtwacht.
- 2 Hij verwierf een eigen atelier.
- 3 Hij nam veel leerlingen aan.
- 4 Hij produceerde talloze kunstwerken.
- 5 Hij kocht veel exotische voorwerpen.
- 6 Zijn vrouw heeft een vermogen geërfd.
- 7 In Amsterdam heeft zij haar minnaar opgebeld.
- 8 Deze architect heeft in korte tijd dit prachtige huis ontworpen.
- 9 Zij bewonderde de fractievoorzitter om zijn welsprekendheid.
- 10 Het mobieltje veroorzaakte bijna een grote vliegtuigramp.
- 11 Het mobieltje was bijna de oorzaak van een grote vliegtuigramp.
- 12 In de winter is het jonge gezinnetje naar Bolsward verhuisd.
- 13 Het heeft zich in de Pier Panderstraat gevestigd.
- 14 In Gent heeft hij verschillende van zijn romans geschreven.
- 15 Tijdens het festival hebben Jan en Monique dit leuke meezingdeuntje uitgevoerd.
- 16 De rechter heeft de bekende artiest Vader A. een zangverbod opgelegd.
- 17 RTL-Boulevard is een zeer hoogstaand programma.
- 18 Tot de dramatische beursnotering in 2000 was World Online een van de grootste internetproviders.
- 19 Nina B. maakte World Online tot een van de grootste internetproviders.
- 20 Zij had haar eigen aandelen voor een schijntje verkocht.

OEFENING 1.14

Wijs in de volgende zinnen werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde, onderwerp en lijdend voorwerp aan; benoem het koppelwerkwoord apart.

- 1 Buddy Holly is op 7 september 1936 in Texas geboren.
- 2 Hij zou een echte rock-'n-roll-legende worden.
- 3 Aanvankelijk heeft Holly samen met zijn vrienden countrymuziek uitgevoerd.
- 4 Op 2 januari 1955 was Holly aanwezig bij een concert van Elvis Presley.
- 5 Vanaf dat moment was de zanger aan rock-'n-rollmuziek verknocht.
- 6 Met zijn scherpe oor voor bijzonder geluid creëerde hij liedjes als *Peggy Sue* en *Words of Love*.
- 7 *Words of Love* is ook door The Beatles opgenomen.
- 8 Ritchie Valens schijnt een collega van Buddy geweest te zijn.
- 9 Een groot succes voor Ritchie zou het liedje *La Bamba* worden.
- 10 Dat liedje is in korte tijd bijzonder populair geworden.
- 11 Valens' liedje *Donna* is een van de mooiste popsongs aller tijden.
- 12 Ritchie heeft dit liedje op zeventienjarige leeftijd gecomponeerd voor zijn vriendin.
- 13 Op die leeftijd kreeg hij zijn eerste platencontract aangeboden.
- 14 Buddy Holly en Ritchie Valens zijn bij een vliegtuigongeluk op 3 februari 1959 om het leven gekomen.
- 15 Daardoor zijn zij voor eeuwig grote poplegendes geworden.

OEFENING 1.15

Wijs in de volgende zinnen werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde, onderwerp en lijdend voorwerp aan. Wijs ook eventuele koppelwerkwoorden aan.

- 1 Op 30 november 1813 is Willem I vanuit Engeland in Scheveningen aangekomen.
- 2 Drie Haagse notabelen hadden hem daartoe uitgenodigd.

- 3 Vanuit de zee werd hij met een boerenwagen naar het strand vervoerd.
- 4 Een van zijn eerste daden was de uitvaardiging van een proclamatie.
- 5 Na het Congres van Wenen werd Willem I officieel Koning der Nederlanden.
- 6 De Nederlanden moesten een sterke bufferstaat aan Frankrijks noordgrens worden.
- 7 Willem I was uitermate tevreden met zijn machtsuitbreiding.
- 8 Door de benoeming van hoffunctionarissen heeft Willem I de centralistische bestuurscultuur versterkt.
- 9 Voormalige patriotten werden op belangrijke posten benoemd.
- 10 Willem I heeft gedurende zijn regeerperiode verscheidene nieuwe waterwegen laten aanleggen.
- 11 In korte tijd schijnt hij een ouderwetse autoritaire vorst geworden te zijn.
- 12 Op initiatief van Willem I werden er veel nieuwe spoorverbindingen aangelegd.
- 13 Op slinkse wijze heeft deze koning zijn persoonlijk vermogen enorm vergroot.
- 14 Zijn kapitaal was uiteindelijk zo'n 200 miljoen gulden!
- 15 Tot ongenoegen van de verfranste bevolking werd Nederlands in Vlaanderen de officiële taal.
- 16 Na de opvoering van de opera *La Muette de Portici* is in België een opstand tegen Willem I uitgebroken.
- 17 De koning heeft daarop troepen naar Brussel gezonden.
- 18 De Tiendaagse Veldtocht is echter allerminst een groot succes geworden.
- 19 In 1839 werd uiteindelijk de jonge Belgische staat erkend.
- 20 Een jaar later is zijn zoon Willem II koning van Nederland geworden.

1.6 Meewerkend voorwerp (mv)

Behalve het lijdend voorwerp kennen we nog een ander voorwerp, dat de naam meewerkend voorwerp draagt. De naam drukt uit dat dit zinsdeel 'meewerkt' om de handeling van het gezegde mogelijk te maken. In de volgende zinnen is het meewerkend voorwerp cursief gezet.

- [1] Johan gaf (*aan*) *zijn vriendin* een nieuw horloge.
 [1a] Johan gaf een nieuw horloge *aan zijn vriendin*.
 [2] Liesbeth schonk (*voor*) *Rik* een glas kruidenbitter in.
 [2a] Liesbeth schonk een glas kruidenbitter *voor Rik* in.

Zoals uit de voorbeeldzinnen blijkt, kan hier *aan*, respectievelijk *voor* soms weggelaten of toegevoegd worden, afhankelijk van de plaatsing van het meewerkend voorwerp in de zin.

Het meewerkend voorwerp kan bij een werkwoordelijk gezegde voorkomen, zonder (zie [3]) of met ([4]) een lijdend voorwerp in dezelfde zin, maar ook in zinnen met een naamwoordelijk gezegde [5]:

- [3] Ze geeft altijd *aan de Hartstichting*.
 [4] Ze geeft altijd een groot bedrag *aan de Hartstichting*.
 [5] Die zaak was *Wim* niet duidelijk.

Bij nominalisering van het werkwoord verschijnt het oorspronkelijk meewerkend voorwerp altijd in de vorm van een toevoeging met *aan* of *voor*:

- [3a] Het geven *aan* de Hartstichting.
- [4a] Het geven van een groot bedrag *aan* de Hartstichting.
- [5a] Het duidelijk zijn van die zaak *voor* / *aan* Wim.

Ook in een aantal gevallen waarbij *aan* of *voor* niet makkelijk toevoegbaar is, blijkt dat bij nominalisering *wél* nodig:

- [6] Marianca gaf (**aan*) de voorzitter een hand.
- [7] De conciërge gaf (**aan*) de opdringerige jongen een duw.
- [6a] Het geven van een hand *aan* de voorzitter.
- [7a] Het geven van een duw *aan* de opdringerige jongen.

Soms wordt de benaming ‘meewerkend voorwerp’ alleen gebruikt wanneer *aan* toevoegbaar, respectievelijk weglaatbaar is. Wanneer *voor* deze functie vervult, spreekt men dan van ‘belanghebbend voorwerp’. In de praktijk wordt echter vaak in beide gevallen de eerste benaming (dus meewerkend voorwerp) gebruikt.

Bij uitbreiding worden ook de cursief gezette zinsdelen in de volgende zinnen als meewerkend voorwerp beschouwd:

- [8] Hij is *mij* te vriendelijk!
- [9] Het koude zweet brak *hem* uit.
- [10] De tranen stonden *Gerard* in de ogen.

Hier is sprake van een soort ‘ondervinding’ [8] of lichamelijke ervaring [9, 10].

Bijna altijd duidt het meewerkend voorwerp een levend wezen aan of een publiekrechtelijk lichaam. Bij overdrachtelijk gebruik kunnen ook (niet levende) zaken als meewerkend voorwerp optreden, bijvoorbeeld:

- [11] Ze heeft *die schuurdeur* een goeie opknapbeurt gegeven.

Het meewerkend voorwerp (mv) is het zinsdeel dat ‘meewerkt’ om de handeling of het gebeuren van het gezegde mogelijk te maken; het komt voor bij het werkwoordelijk gezegde en bij het naamwoordelijk gezegde.
Opsporingsproef: toevoegen of weglaten van *aan* of *voor*; als dat niet lukt, dan nominalisering beproeven en kijken of *aan*, respectievelijk *voor* vereist is.

OEFENING 1.16

Wijs in de volgende zinnen gezegde, onderwerp, lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp (mv) aan.

- 1 De boekhandelaar heeft hem dat boek voor niets gegeven.
heeft gegeven = ww. gez.; De boekhandelaar = ond; dat boek = lv;
hem = mv (want er kan *aan* voorgezet worden: De boekhandelaar heeft *aan hem* dat boek voor niets gegeven.)
- 2 We hebben haar de oplossing van het probleem verteld.

- 3 De directeur zou haar enkele rare zinnen gedichteerd hebben.
- 4 Wanneer heeft Pauline jou die mooie boeken beloofd?
- 5 De overledene bleek de Vogelbescherming een flink bedrag nagelaten te hebben.
- 6 Laura heeft hem haar steun toegezegd.
- 7 Sneijder heeft zijn tegenstander een doodschop gegeven.
- 8 Geerts opmerkingen moeten hem heel wat kopzorgen bezorgd hebben.
- 9 Lastige vragen heeft de journalist Mark niet gesteld.
- 10 Na lang nadenken begon het mij duidelijk te worden.
- 11 Wilt u mij morgenochtend even haar naam en adres doormailen?
- 12 De kastelein schonk mij bij binnenkomst een flinke borrel in.
- 13 De ombudsman heeft ons tot heden geen antwoord gestuurd.
- 14 Hoe heb je de conciërge de situatie uitgelegd?
- 15 De hoogleraar heeft zijn student drie boeken geleend.
- 16 De kwintessens van zijn betoog is mij helaas ontgaan.
- 17 Voor wie heeft Sinterklaas al die cadeautjes meegenomen?
- 18 Tijdens de Gaypride is het enkele hetero's te machtig geworden.
- 19 Dat mij dat nu weer moet overkomen!
- 20 Het voordeel van de twijfel hoeven wij haar echt niet te geven.

OEFENING 1.17

Wijs in de volgende zinnen gezegde, onderwerp, lijdend voorwerp en meewerkend voorwerp aan.

- 1 Tante Agnieszka heeft ons vanuit Polen enkele fraaie postzegels toegestuurd.
- 2 Door de aanhoudende regen hebben wij onze vakantie uitgesteld.
- 3 Door de aanhoudende regen is ons het zicht op de weg ontnomen.
- 4 Het KNMI heeft ons een stralende dag voorspeld.
- 5 Welke voetballer heeft hem de bal ontfutseld?
- 6 Die grove overtreding heeft Heitinga een rode kaart opgeleverd.
- 7 De winnaar kreeg een boekenbon van 25 euro aangeboden.
- 8 De winnaar werd een boekenbon van 25 euro aangeboden.
- 9 Geïnteresseerden wordt informatie verstrekt door de secretaresse van het instituut.
- 10 Geïnteresseerden kunnen inlichtingen inwinnen bij de secretaresse van het instituut.
- 11 Hoeveel kinderen heeft deze arme vrouw het leven gegeven?
- 12 Aan de oever van de rivier heeft Joris urenlang aan haar gedacht.
- 13 Wij hebben zijn opmerkingen niet begrepen.
- 14 Het is mij helaas niet gelukt.
- 15 Er lagen heel veel mooie schelpen op het Scheveningse strand.

OEFENING 1.18

Benoem in de volgende zinnen alle tot nog toe behandelde zinsdelen.

- 1 De wiskundeleraar heeft ons veel te moeilijke sommen voorgeschoteld.
- 2 In de pauze van het concert heeft zij haar ex eens flink de waarheid verteld.
- 3 Wilt u mij dit plan eens in details uitleggen?
- 4 Louise kan je werkelijk niets toevertrouwen!
- 5 De tranen stonden het zigeunermeisje in de ogen.
- 6 Patricia heeft Adam zijn overspelige natuur nooit kunnen vergeven.
- 7 Jouw manier van optreden lijkt mij niet heel erg verstandig.
- 8 Wij hebben haar onze verontschuldigen aangeboden.

- 9 Al die inspanningen op de Mont Ventoux kostten de wielrenner uiteindelijk het leven.
 10 Wat heeft al dat gedoe jou nou opgeleverd?

1.7 Voorzetselvoorwerp (vzv)

Er bestaat nog een derde soort voorwerp, dat veel overeenkomst vertoont in functie met het lijdend voorwerp, maar dat met een voorzetsel begint (als voorzetsel kunnen hier optreden *aan, achter, bij, in, met, naar, om, onder, op, over, tegen, tot, uit, van of voor*). Vandaar de naam voorzetselvoorwerp.

In de volgende zinnen is het voorzetselvoorwerp cursief gezet:

- [1] Detlev wachtte *op zijn compagnon*.
 [2] Ik twijfel *aan jouw versie van het gebeurde*.
 [3] Zij overtuigde hem *ervan*.
 [4] Piet is verzot *op aardbeien met slagroom*.

Let erop, dat een voorzetselvoorwerp ook bij een naamwoordelijk gezegde [4] kan voorkomen.

Bij het benoemen van een voorzetselvoorwerp moeten we op drie dingen letten:

- 1 Het voorzetselvoorwerp komt alleen voor als zinsdeel bij een gezegde (werkwoordelijk of naamwoordelijk). Vergelijk de volgende voorbeelden:

- [5] Dirk verlangde *naar het weekend*.
 [5a] Het verlangen *naar het weekend* (kwelde Dirk).
 [6] Ik twijfelde *aan jouw woorden*.
 [6a] Mijn twijfel *aan jouw woorden* (was niet gering).

Alleen in [5] en [6] is sprake van een voorzetselvoorwerp; het is een zinsdeel en als geheel verplaatsbaar. In [5a] en [6a] zijn de cursieve woorden deel van een zinsdeel (en wel een onderwerp) en niet apart verplaatsbaar (zie hiervoor verder bij paragraaf 1.9).

- 2 Het gebruikte voorzetsel is altijd een vast voorzetsel en heeft altijd een 'overdrachtelijke' betekenis; het is nooit een voorzetsel dat plaats of tijd helpt aanduiden. Vergelijk:

- [7] Truus wachtte *op haar vriend*.
 [7a] Truus wachtte op het perron.
 [8] Hij dacht *aan het strand*.
 [8a] Hij zat aan het strand.

In [7] en [8] is het voorzetsel vast, dat wil zeggen: niet vervangbaar door een ander voorzetsel. In [7a] en [8a] kan het voorzetsel makkelijk vervangen worden door een ander: *Truus wachtte bij / naast / tegenover het perron; Hij zat op / achter / bij het strand*.

Er zijn veel werkwoorden met zo'n vast voorzetsel, zoals *twijfelen aan, zweren bij, berusten in, beginnen met, luisteren naar, smeken om, lijden onder, vertrouwen op, zich verbazen over, bestand zijn tegen, overhalen tot,*

bestaan uit, melding maken van, zich schamen voor, dol zijn op en vatbaar zijn voor.

Dat bij *denken* zowel *aan* als *om* en *over* kan optreden is geen tegenvoorbeeld.

Het betreft hier drie vaste voorzetsels, die ieder een andere betekenis aan het gezegde geven:

- [9] Hij dacht *aan zijn jeugd*. (een gedachte koesteren)
- [10] Hij dacht *over een nieuwe auto*. (overwegen)
- [11] Hij dacht *bijtijds om de sleutels*. (zich bewust zijn)

3 Een voorzetselvoorwerp kunnen we in veel gevallen vervangen door *er* + voorzetsel + een *dat*-zin, bijvoorbeeld:

- [12] Hij schaamde zich *over zijn gedrag*.
- [12a] Hij schaamde zich *erover, dat hij zich zo gedragen had*.
- [13] Manus staat *op contante betaling*.
- [13a] Manus staat *erop, dat er contant betaald wordt*.

In de zinnen [12a] en [13a] noemen we *erover* en *erop* **voorlopig voorzetselvoorwerp**, en de *dat*-zin is een voorzetselvoorwerpszin (zie hiervoor paragraaf 2.11).

Bij enkele werkwoorden komt een vast voorzetsel voor (bijvoorbeeld *grenzen aan, trouwen met, heersen over*) zonder dat proef 3 mogelijk is. Toch is het gebruikelijk hier van een voorzetselvoorwerp te spreken.

Bij een aantal objecten komt geen voorzetsel voor; het is dan wat vreemd van een voorzetselvoorwerp te spreken. Liever noemen we zo'n object dan met de oudere benaming '**oorzakelijk voorwerp**' (ov). Het komt vooral voor bij een aantal naamwoordelijke gezegdes (waarbij we dus **nooit** een lijdend voorwerp aantreffen), zoals in:

- [14] Piet was *al dat vergaderen* beu.
- [15] Hij was *de Indonesische taal* niet machtig.
- [16] Thea was *haar schoenen* kwijt.

Gewoonlijk komt in één zin naast een lijdend voorwerp geen voorzetselvoorwerp voor. Alleen bij een beperkt aantal werkwoorden bestaan vaste verbindingen met een lijdend voorwerp én een voorzetselvoorwerp, zoals *iemand beschuldigen van iets, iemand voorzien van iets, iets / iemand vergelijken met iets / iemand, iemand dwingen tot iets*.

Het voorzetselvoorwerp (vzv) is het zinsdeel dat uitdrukking geeft aan de persoon of zaak die de aanleiding of oorzaak vormt van de handeling of het gebeuren dat door het gezegde wordt uitgedrukt.

Kenmerken:

- 1 vast voorzetsel, zonder 'letterlijke betekenis'
- 2 sluit aan bij het gezegde, is zinsdeel

- 3 vaak vervangbaar door *er* + voorzetsel + *dat*-zin:
- Voorlopig voorzetselvoorwerp: Ik wacht *erop*, dat Piet komt.
  - Oorzakelijk voorwerp (ov) komt vooral bij naamwoordelijke gezegdes voor: Piet is *het wachten* moe.

OEFENING 1.19

Wijs in de volgende zinnen gezegde, onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp (vzv) en oorzakelijk voorwerp (ov) aan.

- 1 Tim houdt niet van appelmoes.
houdt = ww. gez.; Tim = ond; van appelmoes = vzv
- 2 Job distantieerde zich algauw van Geerts opmerkingen.
- 3 De psychiater verloste de oude man van zijn jeugdtrauma's.
- 4 De rechter heeft de verdachte van het tenlastegelegde vrijgesproken.
- 5 Marlies is zich altijd blijven schamen voor haar kinderachtige gedrag destijds.
- 6 Wat kunnen wij uit deze verrassende feiten concluderen?
- 7 De kredietcrisis noopte haar tot de verkoop van al haar aandelen.
- 8 De rechtbank heeft hem tot twintig jaar gevangenisstraf veroordeeld.
- 9 Johannes zou zich verschrikkelijk geërgerd hebben aan de woorden van zijn verloofde.
- 10 De voordelen bleken niet op te wegen tegen de nadelen.
- 11 Camilla heeft haar naam weten te zuiveren van alle blaam.
- 12 Na een trainingskamp van twee weken verlangde de voetballer erg naar zijn vriendin.
- 13 Reken jij maar niet op de financiële steun van je ex-echtgenote!
- 14 Linda heeft op het station op haar baas staan wachten.
- 15 Na de vergadering heeft de directeur zijn secretaresse een onderscheiding uitgereikt.
- 16 Namens de feestcommissie verontschuldigde de voorzitter zich voor het overschrijden van het budget.
- 17 Bij controle bleek Monique allergisch te zijn voor antibiotica.
- 18 Hoe heb jij hem daarvan kunnen overtuigen?
- 19 Na jaren van studie bleek hij de Franse taal nog steeds niet machtig te zijn.
- 20 In de literatuur is Couperus vaak vergeleken met Flaubert.

OEFENING 1.20

Benoem in de volgende zinnen alle tot nog toe behandelde zinsdelen.

- 1 Karel was zich zijn verantwoordelijkheid bewust.
- 2 De nieuwe popster was al die belangstelling duidelijk niet gewend.
- 3 Hoeveel boeken hebben jullie die student gegeven?
- 4 Die medische missers hebben hem een normaal leven ontnomen.
- 5 Die medische missers hebben hem van een normaal leven beroofd.
- 6 Mevrouw Peper ergert zich al jaren aan sommige gebruikswijzen van het werkwoord *genieten*.
- 7 Die oude opnamen van de pianist Arthur Schnabel waren hem bijzonder dierbaar.
- 8 Pieter gaf Margriet de schuld van alle ellende.
- 9 Pieter heeft Margriet van plagiaat beschuldigd.
- 10 De priester heeft zich in de trein in de Bijbel verdiept.
- 11 De reiziger stond op de boot op een klantvriendelijke behandeling.
- 12 Jeanette dacht aan de oever van de Waal aan haar vroegere geliefde.

- 13 Bij het zien van dat leuke meisje had Zeus zich even niet om zijn goddelijke status bekommerd.
- 14 België grenst in het noorden aan Nederland.
- 15 Zijn echtgenote is het hele jaar door op koopjes belust.
- 16 Ik ben toch wel nieuwsgierig naar de effecten van de crisis op langere termijn.
- 17 De hoogleraar heeft in zijn artikel aan vroegere analyses gerefereerd.
- 18 Frank en Eve hebben zich in hun lot geschikt.
- 19 Frits' boekenkast is onder die enorme last van kunstboeken bezweken.
- 20 Die keurige wielrenner is door zijn collega's betrappt op het gebruik van doping.

OEFFENING 1.21

Benoem in de volgende zinnen alle tot nog toe behandelde zinsdelen.

- 1 Geef jij mij eens even die stapel boeken aan!
- 2 Sinds een paar dagen is Marco weer behoorlijk verliefd op Leontine.
- 3 Het wil nog maar niet zomeren.
- 4 Naar mijn mening moet Willem niet zo jaloers zijn op zijn collega's.
- 5 Wat karakter betreft aardt Eline naar haar vader.
- 6 We hebben hem het toezicht over deze grote kudde schapen toevertrouwd.
- 7 We zijn dat gezanik over de toepassing van de buitenspelregel beu.
- 8 In verscheidene roddelbladen scheidt Xander op over zijn relatie met Wendy.
- 9 In zo'n boerkini komt haar figuur verrassend goed uit de verf.
- 10 Deze voetballer is beroemd om zijn harde overtredingen.
- 11 De klanten met een achtergesteld deposito kunnen naar hun centen fluiten.
- 12 De ruzie om dat meisje is uitgedraaid op een drama.
- 13 Het proza van Gerard Reve wordt gekenmerkt door het gebruik van archaïsmen.
- 14 De kroonprins werd al op jeugdige leeftijd voorbereid op het koningschap.
- 15 De vrouw van Marco hunkerde naar een liefdesbaby.

1.8 Bijwoordelijke bepaling (bijw. b.)

Een zinsdeel dat aan geen van de hiervoor gegeven beschrijvingen van de voorwerpen voldoet, is de bijwoordelijke bepaling. Deze geeft een nadere bepaling (dat wil zeggen een beperking of nadere omschrijving) van het door het gezegde vermelde. In de volgende voorbeelden is de bijwoordelijke bepaling cursief gezet:

- [1] De oude heer Takma liep *over de brug*.
- [2] *In het weekend* fietsten we *naar het strand*.
- [3] *Gisteren* was het mooi weer.
- [4] *Misschien* is het *morgen* mooi weer.
- [5] Dit boek is geschreven *door Vestdijk*.
- [6] *Snel* liep Wim *over de sintelbaan*.
- [7] *In Kobe* werd Couperus *ernstig* ziek.

Zoals uit deze voorbeeldzinnen blijkt, bevat de bijwoordelijke bepaling in al deze gevallen een nadere modificatie van het gezegde (ook van het

naamwoordelijk gezegde zoals in [7]), soms ook van een hele zin. Dat laatste is het geval met *misschien* in [4]. Deze zin kan omschreven worden als:

[4a] Het is misschien zo dat het morgen mooi weer is.

Een dergelijke bijwoordelijke bepaling is een **bepaling van modaliteit**, evenals *waarschijnlijk*, *zeker*, *denkelijk*, *niet*, *blijkbaar*, *allicht*, *helaas*, *ook*, *toch* enzovoort (zie ook subparagraaf 3.4.3, punt 4).

De bijwoordelijke bepalingen worden gewoonlijk naar hun betekenis ingedeeld in een aantal soorten. In dit beknopte overzicht zien we daarvan af; we wijzen alleen op enkele veelvoorkomende bijwoordelijke bepalingen, zoals die van plaats [1], [7] en tijd [2], [3], [4].

In [7] is *ernstig* een bijwoordelijke bepaling in het naamwoordelijk deel *ernstig ziek*. Op vergelijkbare wijze is in:

[8] De *ernstig* zieke Couperus werd in een ziekenhuis opgenomen.

ernstig een bijwoordelijke bepaling bij *zieke*. De bijwoordelijke bepaling maakt hier dus deel uit van een ander zinsdeel (en wel het onderwerp: *de ernstig zieke Couperus*); het is hier een **interne bijwoordelijke bepaling** en het is gebruikelijk in een dergelijk geval aan te geven waarop de bijwoordelijke bepaling betrekking heeft, dus: *ernstig* = interne bijwoordelijke bepaling bij *zieke*.

De bijwoordelijke bepaling (bijw. b.) geeft een nadere modificatie van het (werkwoordelijk of naamwoordelijk) gezegde.
Interne bijwoordelijke bepalingen: een *heel* mooi huis; het huis is *heel* mooi.

OEFENING 1.22

Wijs in de volgende zinnen gezegde, onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, oorzakelijk voorwerp en bijwoordelijke bepaling (bijw. b.) aan.

- 1 Gisteren heb ik aan Willem moeten denken.
heb moeten denken = ww. gez.; ik = ond; aan Willem = vzw;
Gisteren = bijw. b.
- 2 In Den Haag heb ik een nieuwe stropdas gekocht.
- 3 Gisteren heb ik in Sexbierum mijn tante een bezoekje gebracht.
- 4 Bij de opening van het nieuwe winkelcentrum waren veel
hoogwaardigheidsbekleders aanwezig.
- 5 De Vierdaagselopers zijn vandaag door de binnenstad van Nijmegen
gelopen.
- 6 In rap tempo werden de namen van de winnaars voorgelezen.
- 7 Geleidelijk aan werd de ernst van de situatie zichtbaar.
- 8 Op de top van de berg hebben de alpinisten champagne gedronken.
- 9 Ondanks de hevige sneeuwstorm zijn zij weer veilig teruggekeerd in
het kamp.
- 10 Een van hen is de volgende dag behoorlijk ziek geworden.
- 11 Tegen de avond begon de nachtegaal zijn liedje te zingen.
- 12 Morgen gaan we bij goed weer op het Sneekermeer zeilen.

- 13 Maarten heeft hem het slechte nieuws na het eten verteld.
- 14 Tijdens de uitvoering van Mozarts 40e symfonie was het onrustig in de concertzaal.
- 15 We zouden tussen Kerstmis en Driekoningen een paar dagen naar Vlieland gaan.
- 16 Volgens mijn vader is astrologie een serieuze wetenschap.
- 17 Jan heeft natuurlijk weer alle geheimen in geuren en kleuren verteld.
- 18 Tussen twaalf en twee is er niemand in de winkel aanwezig.
- 19 Met een elektrische vliegenmepper wordt de jacht op alle insecten een feest!
- 20 Naar alle waarschijnlijkheid wordt een Spaanse wielrenner dit jaar de winnaar van de Tour de France.

OEFENING 1.23

Wijs in de volgende zinnen gezegde, onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, oorzakelijk voorwerp en bijwoordelijke bepaling aan.

- 1 De Rabobank heeft in het tweede kwartaal de winst zien toenemen.
- 2 Vorig jaar is de industriële productie tegen de verwachting van analisten in op een indrukwekkende wijze toegenomen.
- 3 Naar de mening van enkele economen zal het handelstekort volgend jaar uitkomen op zo'n vijf miljard euro.
- 4 Op het station van Amersfoort heeft hij urenlang op een trein naar Schiphol staan wachten.
- 5 Dankzij een hoogst ongelukkige jeugd is deze Vlaamse auteur in korte tijd een wereldberoemde schrijver geworden.
- 6 In een gele Alfa Romeo is Karel van Maastricht naar Groningen gescheurd.
- 7 Madelon is door het onbestendige weer van de laatste dagen zwaar depressief geworden.
- 8 Door de geur van al die heerlijke gerechten moest Wesley onwillekeurig denken aan zijn vakantie in Indonesië.
- 9 De nasi rames voerde hem in gedachten terug naar de restaurantjes van Soerabaja.
- 10 Door de salmonellabacterie kunnen oude mensen gemakkelijk dodelijk ziek worden.
- 11 In de romans van Couperus worden heel wat mensen op een noodlottige wijze naar de afgrond gevoerd.
- 12 Direct na het recital vroeg de pianist in aanwezigheid van honderden toeschouwers zijn verloofde theatraal om haar hand.
- 13 Onder de groene linde heeft Ate met luide stem de mooiste volksliedjes gezongen.
- 14 In het pand Hoogstraat 12 was sinds 1930 een schoenenwinkel gevestigd.
- 15 Tot groot genoegen van het publiek wilde de bekende dichter niet tot een bepaalde literaire stroming gerekend worden.
- 16 Er werden rond 1560 in Europa bloedige inquisities beraamd.
- 17 Gistermiddag begon het plotseling pijpenstelen te regenen.
- 18 Op een paddenstoel met rode en witte stippen zat een levenslustige kabouter heen en weer te wippen.
- 19 Tot groot verdriet van de Nederlandse bevolking is de aanslag van Balthasar Gerards Prins Willem fataal geworden.

- 20 In Delft kan men in de muur van het Prinsenhof nog sporen van deze aanslag vinden.

OEFENING 1.24

Wijs in de volgende zinnen gezegde, onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, oorzakelijk voorwerp en bijwoordelijke bepaling aan.

- 1 Piet Mondriaan heeft een groot deel van zijn leven in het buitenland gewerkt.
- 2 Gedurende lange tijd was hij een van de medewerkers van het tijdschrift *De Stijl*.
- 3 In 1908 begon Mondriaan na zijn kennismaking met Jan Sluijters expressiever te schilderen.
- 4 Ook schilderde hij enige tijd in pointillistische stijl.
- 5 In 1909 verloofde de schilder zich tamelijk onverwachts met Greet Heybroek.
- 6 Enkele jaren later werd de schilder in Parijs voor het eerst geconfronteerd met het kubisme.
- 7 Tijdens een bezoek aan zijn zieke vader in Nederland brak in Europa de Eerste Wereldoorlog uit.
- 8 Daardoor was hem een terugkeer naar Parijs onmogelijk geworden.
- 9 Hij ging daarom een tijdje werken in Domburg.
- 10 Daar heeft hij zijn eerste abstracte schilderijen gemaakt.
- 11 Theo van Doesburg heeft in het tijdschrift *Eenheid* over Mondriaan een lovende recensie geschreven.
- 12 De schilder Bart van der Leek is een goede vriend van Mondriaan geworden.
- 13 De primaire kleuren rood, geel en blauw gingen het abstracte werk van Mondriaan domineren.
- 14 In juni 1919 keerde Mondriaan terug naar zijn atelier in Parijs.
- 15 Rond 1920 ontstond er tussen Mondriaan en Van Doesburg een verwijdering.
- 16 Als gevolg van de steeds toenemende internationale spanning is Mondriaan in 1938 naar New York verhuisd.
- 17 De bijzonderheden van de boogjeweogie en bluesmuziek werden hem onderwezen door Harry Holtzman.
- 18 Zijn schilderij *Victory Boogie Woogie* is helaas onvoltooid gebleven.
- 19 In 2008 heeft het tv-programma *Andere Tijden* het enig bekende filmmateriaal met Mondriaan uitgezonden.
- 20 In dat jaar werd ook een langdurig onderzoek naar de *Victory Boogie Woogie* afgesloten.

1.9 Bijvoeglijke bepaling (bijv. b.)

Er is nog een ander soort bepaling die een nadere bijzonderheid vermeldt van personen of zaken en die met de aanduiding van die personen of zaken één geheel vormt: de bijvoeglijke bepaling.

Anders gezegd: de bijvoeglijke bepaling is altijd een deel van een zinsdeel, maar *nooit* zelf een zinsdeel. In de volgende voorbeelden zijn de bijvoeglijke bepalingen cursief gezet:

- [1] *Die mooie* bungalow staat al een jaar te koop.

- [2] Ik heb *Frits z'n* fiets even geleend.
 [3] Het huis *op de hoek* wordt afgebroken.
 [4] *Dat* huis *daar* wordt afgebroken.
 [5] *Arme* jij!
 [6] Ik, *die bij sterren* *sliep* en *het haar der ruimten* *droeg*. (Marsman)

Bij de benoeming wordt altijd vermeld waar de bijvoeglijke bepaling bij hoort: dus in [1] *die, mooie*: bijvoeglijke bepaling bij *bungalow*; in [4] *dat* en *daar*: bijvoeglijke bepaling bij *huis*.

De bijvoeglijke bepaling is altijd een bepaling bij een zelfstandig naamwoord: [1] tot en met [4] of bij een zelfstandig voornaamwoord: [5] en [6]. De bijwoordelijke bepaling daarentegen is *nooit* een bepaling bij een zelfstandig naamwoord of zelfstandig voornaamwoord. Beschouw daarvoor de volgende voorbeelden:

- [7] een *geweldig mooie* bungalow
 [8] een *idiot hard rijdende* Alfa Romeo

De cursief gezette woordgroepen zijn in hun geheel bijvoeglijke bepaling bij *bungalow*, respectievelijk *Alfa Romeo*; daarbinnen zijn *geweldig* en *idiot* *hard* weer bijwoordelijke bepalingen bij *mooie*, respectievelijk *rijdende* en *idiot* is weer een bijwoordelijke bepaling bij *hard*.

De lidwoorden *de, het* en *een* rekenen we niet tot de bijvoeglijke bepaling; wel daarentegen woorden als *deze, die, dat* enzovoort en telwoorden als *drie, vier, vijf, vele* enzovoort.

Een apart soort bijvoeglijke bepaling die we met de naam **bijstelling** (bijst.) benoemen, heeft als eigenaardigheid dat de kern ervan altijd een zelfstandig naamwoord is. De bijstelling heeft dezelfde intonatie als het zinsdeel waarbij het een bepaling is. In geschreven taal staat de bijstelling tussen komma's. In de volgende voorbeelden staat de bijstelling cursief:

- [9] *Hillegersberg, zijn geboortedorp*, was toen nog klein.
 [10] De generaal, *een echte ijzervreter*, besloot tot de aanval.
 [11] Ik heb Titus, *de nieuwe medewerker*, nog niet ontmoet.

We benoemen hier in [9] *Hillegersberg, zijn geboortedorp* in z'n geheel als onderwerp en *zijn geboortedorp* als bijstelling bij *Hillegersberg*. Enzovoort.

Let op het verschil tussen de volgende zinnen:

- [12] *Mijn collega Dick* heeft een hekel aan vergaderingen.
 [13] *Mijn collega, Dick*, heeft een hekel aan vergaderingen.

In [12] benoemen we *Dick* als bijvoeglijke bepaling bij *collega*; de bepaling onderscheidt hier deze collega van andere collega's (bijvoorbeeld van collega Wim of collega Bart).

In [13] is *Dick* (tussen komma's geplaatst!) een bijstelling bij *Mijn collega*; er is hier sprake van één collega, over wie nog als extra bijzonderheid gezegd wordt dat hij Dick heet.

De bijvoeglijke bepaling (bijv. b.) is altijd een bepaling bij een zelfstandig naamwoord of zelfstandig voornaamwoord.

- De bijvoeglijke bepaling is altijd deel van een ander zinsdeel en niet zelf zinsdeel.
- De bijstelling (bijst.) is een bijvoeglijke bepaling die als kern zelf een zelfstandig naamwoord bevat. Komma-intonatie.

OEFFENING 1.25

Wijs in de volgende zinnen gezegde, onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, voorzetselvoorwerp, oorzakelijk voorwerp, bijwoordelijke bepaling, bijvoeglijke bepaling (bijv. b.) en bijstelling (bijst.) aan.

- Op www.funda.nl, de website van makelaars in onroerend goed, zijn enkele mooie optrekjes te vinden.
zijn te vinden = nw. gez.; enkele mooie optrekjes = ond; Op www.funda.nl, de website van makelaars in onroerend goed = bijv. b.; de website van makelaars in onroerend goed = bijst. bij www.funda.nl; van makelaars in onroerend goed = bijv. b. bij *de website*; in onroerend goed = bijv. b. bij *makelaars*; onroerend = bijv. b. bij *goed*; enkele, mooie = bijv. b. bij *optrekjes*
- De voetballers van Groesbeekse Boys worden al jaren tot de beste amateurs van Nederland gerekend.
- De jacht op wilde zwijnen moet met onmiddellijke ingang beëindigd worden.
- Mr. Driessen, de advocaat van Gijsbert van H., heeft voor de rechtbank in Zutphen gepleit voor vrijspraak voor zijn cliënt.
- Tijdens de Grote Prijs van Monaco zijn er dichtbij het Koninklijke Paleis verscheidene ongelukken gebeurd.
- De futuristische nieuwbouw in het centrum van onze stad is de bewoners al jaren een doorn in het oog.
- De hoge stand van het water in de Waal heeft het gemeentebestuur heel wat hoofdbrekens bezorgd.
- De oefenmeester van het Nederlands elftal was ondanks de nederlaag tot onze grote verbazing heel tevreden.
- Op de Mont Ventoux hebben de supporters van Spido Mollema hun idool hartstochtelijk toegejuicht.
- Wegens dopinggebruik is deze wielrenner deelname aan de Tour de France voor twee jaar ontzegd.
- Waarom zou Jan de laatste tijd zo verbitterd zijn?
- De directeur van de school moest zijn leerlingen het slechte nieuws mededelen.
- Naar jouw kritische opmerkingen zijn wij werkelijk heel benieuwd!
- In verband met de ontruiming van enkele panden zijn in die straat de nodige verkeersmaatregelen genomen.
- Stadhouder Willem III, de echtgenoot van Mary Stuart, was door zijn huwelijk ook Koning van Engeland.

OEFFENING 1.26

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- In 1865 wordt in de Verenigde Staten na een jarenlange strijd de slavernij afgeschaft.
- De zwarte inwoners kunnen dan eindelijk in vrijheid hun eigen muziekcultuur ten gehore brengen.

- 3 De muziek van de voormalige slaven ontwikkelt zich onder invloed van andere muziekstijlen.
- 4 Door deze vermenging van stijlen ontstaat rond 1900 de ragtime.
- 5 De jazz is vooral na de Eerste Wereldoorlog populair geworden.
- 6 Wat later vinden we in het Zuiden van de VS de eerste echte blueszanger, Blind Lemon Jefferson.
- 7 Tot ongeveer 1950 ontstaan er op veel plaatsen allerlei varianten van de blues.
- 8 In de jaren zestig hebben Cuby and the Blizzards, een Drentse popgroep, grote faam verworven met rauwe stadsblues.
- 9 De jonge Herman Brood is enige tijd lid geweest van deze popgroep.
- 10 Hij is op hun tweede legendarische lp, *Groeten uit Grollo*, te horen.
- 11 De formatie Cuby and the Blizzards is zeker niet de eerste Nederlandse bluesgroep.
- 12 Die eer komt ongetwijfeld Johnny Kendall & The Heralds toe.
- 13 In 1964 groeit hun versie van *St. James Infirmary* uit tot een internationale hit.
- 14 Rob Hoeke uit Haarlem is in Nederland beroemd geworden door zijn boogie-woogiemuziek.
- 15 Eric Clapton en John Lennon hebben zich ook meermalen aan bluesmuziek gewaagd.

1.10 Bepaling van gesteldheid (bep. v. gest.)

Naast de bijwoordelijke bepaling en de bijvoeglijke bepaling wordt in de Nederlandse grammatica nog een derde soort bepaling onderscheiden, die traditioneel bepaling van gesteldheid genoemd wordt. Deze bepaling is betrokken op het gezegde én een ander zinsdeel (het onderwerp of lijdend voorwerp); vandaar dat ze ook wel 'dubbelverbonden bepaling' genoemd is. De bepaling van gesteldheid is in twee soorten te verdelen:

- 1 De bepaling van gesteldheid 'tijdens de handeling' geeft een toevoeging te zien bij een ander zinsdeel waardoor een gelijktijdigheid met het door het gezegde uitgedrukte bewerkt wordt, bijvoorbeeld:

- [1] *Hongerig* kwam Jip van volleybal thuis.
- [2] Ze lag *wakker* in bed.
- [3] *Geërgerd* gingen we naar huis.
- [4] *Vers* eet ik die vis wel.
- [5] *Gezond* eet ik die vis wel.
- [6] We aten de kroketjes *opgewarmd*.

Door de situatie en de betekenis van de gebruikte woorden is begrijpelijk waarop een bepaling van gesteldheid betrekking heeft. In [4] wordt *vers* betrokken op *vis*, maar in [5] wordt *gezond* betrokken op *ik*. In veel gevallen kan het gelijktijdigheidsaspect van deze bepaling van gesteldheid verduidelijkt worden door een omschrijving met *terwijl* ..., bijvoorbeeld [1] *terwijl Jip hongerig was* ..., [2] *terwijl ze wakker was* ...

Een bepaling van gesteldheid kan ook met het voegwoord *als* beginnen, bijvoorbeeld:

[7a] *Als kind* was hij overgevoelig voor aardbeien.

Deze bepaling van gesteldheid moet niet verward worden met een bijwoordelijke bepaling van vergelijking zoals die voorkomt in de volgende zin:

[8a] *Als een kind* begon hij te snikken.

Deze zinnen hebben respectievelijk de volgende betekenis:

[7b] Toen hij nog een kind was, was hij overgevoelig voor aardbeien.

[8b] Alsof hij een kind was, begon hij te snikken.

Een soortgelijk verschil is ook in de volgende gevallen op te merken:

[9] Als (* zoals) student woonde hij op kamers. (bepaling van gesteldheid)

[10] Als (zoals) een student woonde hij op kamers. (bijwoordelijke bepaling van vergelijking)

Vergelijk daarvoor de volgende omschrijvingen:

[9a] Terwijl hij student was, woonde hij op kamers.

[10a] Alsof hij een student was, woonde hij op kamers.

Een moderne naam voor de bepaling van gesteldheid tijdens de handeling is 'predicatieve toevoeging' (pred. toev.). Let op het verschil met de bijstelling:

[11] Henk, enthousiast, wilde dadelijk op weg gaan. (predicatieve toevoeging)

[12] Henk, een enthousiast voetballer, wilde dadelijk op weg gaan. (bijstelling)

Predicatieve toevoegingen kunnen vrij lange woordgroepen omvatten en lang niet altijd de eenvoudige gevallen die in de hiervoor genoemde voorbeelden vermeld zijn. Hierna enkele andere gevallen:

[13] *De handen in de schoot* zat de vrouw voor zich uit te staren.

[14] *Met een sigaar tussen de lippen* kwam hij binnen.

[15] *Eigenwijs als-ie nou eenmaal is*, ging hij toch naar buiten.

[16] *Reeds tijdenlang humeurig door bij vlagen optredende buikkrampen*, besloot Gerard uiteindelijk een arts te raadplegen.

2 De bepaling van gesteldheid kan ook een gevolg van het door het gezegde uitgedrukte impliceren. In dat geval spreken we van een bepaling van gesteldheid 'volgens de handeling', respectievelijk 'ten gevolge van de handeling', bijvoorbeeld:

- [17] De directie acht zich niet *aansprakelijk* voor zoekgeraakte kledingstukken.
 [18] Ik beschouw Dirk *als een ongelukkig mens*.
 [19] Tom verfdde het hek *groen*.
 [20] De ouders noemden hun dochter *Carolijn*.

In [17] en [18] duidt de bepaling van gesteldheid aan, dat volgens het *achten* de directie niet aansprakelijk is, respectievelijk volgens het *beschouwen* Dirk een ongelukkig mens is; in [19] en [20] is het groen worden van het hek een gevolg van het *verven*, respectievelijk het feit dat de dochter Carolijn heet, een gevolg van het *noemen*.

De bepaling van gesteldheid *als een ongelukkig mens* in [18] moet wel onderscheiden worden van de bijwoordelijke bepaling in een zin als *Hij zag eruit als een ongelukkig mens*. De bijwoordelijke bepaling is dan te vervangen door een constructie met *alsof*: *Hij zag eruit alsof hij een ongelukkig mens was*. Die vervanging door *alsof* kan bij een bepaling van gesteldheid nooit.

Een moderne naam voor de bepaling van gesteldheid van het tweede type is '[resultatieve werkwoordsbepaling](#)' (result. ww. bep.).

Tot dit tweede type horen ook de aanvullingen bij *maken* en *vinden* in de volgende gevallen:

- [21] Hansje maakte het wagentje *kapot*.
 [22] Dreverhaven vond Joba *aardig*.

De werkwoorden *maken* en *vinden* worden hier niet in de betekenis 'vervaardigen' respectievelijk 'aantreffen' gebruikt.

Bij *vinden* kunnen zich verschillende gevallen voordoen, bijvoorbeeld:

- [23] We vonden hem *ontredderd* op het politiebureau. (predicatieve toevoeging)
 [24] We vonden hem nogal *gesloten*. (resultatieve werkwoordsbepaling)
 [25] We vonden het huis *verlaten*. (twee mogelijkheden: de predicatieve toevoeging betekent 'in verlaten toestand'; de resultatieve werkwoordsbepaling betekent dat het huis 'desolaat' was).

Een resultatieve werkwoordsbepaling kan nooit met een naamwoordelijk gezegde optreden; er is immers steeds sprake van een gevolg van een handeling of gebeuren dat betrekking heeft op een lijdend voorwerp! Bij een naamwoordelijk gezegde treedt ook zelden een predicatieve toevoeging op, hoewel dat niet uitgesloten is, bijvoorbeeld:

- [26] *Ziek* was hij altijd ongenietbaar.

Dikwijls lijken gezegdes met een predicatieve toevoeging sterk op naamwoordelijke gezegdes, bijvoorbeeld:

- [27] Hij was wakker.
 [28] Hij lag wakker.

In [27] is sprake van een naamwoordelijk gezegde: *was* is koppelwerkwoord; in [28] is *lag* daarentegen een zelfstandig werkwoord en *wakker* is daarbij een bepaling van gesteldheid ‘tijdens de handeling’ (dus predicatieve toevoeging).

De bepaling van gesteldheid (bep. v. gest.) is een bepaling bij het gezegde én een ander zinsdeel (onderwerp of lijdend voorwerp).

- Bepaling van gesteldheid tijdens de handeling (predicatieve toevoeging):
Hongerig kwam hij thuis.
- Bepaling van gesteldheid volgens en ten gevolge van de handeling (resultatieve werkwoordsbepaling): Men acht hem *aansprakelijk*; hij verft het hek *groen*.

OEFENING 1.27

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- 1 Hongerig at Fatima de koude kroketten op het schoolplein op.
at op = ww. gez.; Fatima = ond; de koude kroketten = lv;
Hongerig = bep. v. gest.; op het schoolplein = bijw. b.; koude = bijv. b.
bij *kroketten*
- 2 Vanwege de aanstootgevende spreekkoren is de scheidsrechter woedend van het veld gelopen.
- 3 Als influenzadeskundige heeft Ab Osterhaus Nederland behoed voor een grote Q-koortsepidemie.
- 4 De zelfingenomen sportjournalist maakte iedereen doodziek met zijn arrogante interviews.
- 5 Er lagen enkele prachtige boeken ongeopend op zijn nachtkastje.
- 6 Wij vinden hem de laatste tijd buitengewoon kleinzielig.
- 7 Door die akelige film lag die kleine jongen urenlang wakker in zijn bedje.
- 8 De fans van Jan Smit schreeuwden hun kelen schor.
- 9 Opgewekt heeft Mohammed zijn lerares de romans van Wolkers teruggegeven.
- 10 Na het eenvoudige proefwerk heeft Katja het lokaal vrolijk verlaten.
- 11 Het Tweede Kamerlid kwam opgewonden bij de interruptiemicrofoon staan.
- 12 Dronken maakten de Amsterdamse studenten de verbijsterde hoogleraar voor mafkees uit.
- 13 Zij scheurden zijn collegeaantekeningen aan frietjes!
- 14 Als secretaris van de hengelsportvereniging pleitte mr. Bot voor een vangstverbod van paling.
- 15 Langs het tuinpad van mijn vader zag ik de hoge populieren roerloos staan.

OEFENING 1.28

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- 1 Dankzij haar professionaliteit is Emmy Verhey al veertig jaar een veelgevraagd violiste.
- 2 In alle grote concertzalen is haar sublieme spel regelmatig te horen.
- 3 Als finaliste van een prestigieus vioolconcours werd zij in 1966 wereldberoemd.

- 4 Als soliste trad zij onder meer op met Yehudi Menuhin, de beroemde Engelse violist.
- 5 Doorgaans laat zij het publiek na een feilloze uitvoering ontroerd achter.
- 6 Wie wordt niet getroffen door de klank van haar Guarneri uit 1676?
- 7 Haar uitvoering van de *Jaargetijden* van Vivaldi is door vele muziekcensenten een violistisch hoogtepunt genoemd.
- 8 Naast Emmy Verhey beschikt Nederland nog over veel vrouwelijke violisten.
- 9 Janine Jansen is ongetwijfeld een waardig opvolgster van Emmy Verhey.
- 10 Deze violiste bespeelt elke avond chique gekleed een Stradivarius, de zogenoemde Barrere.
- 11 De verkoopcijfers van Janine maken menig collega afgunstig.
- 12 Bij de geboorte van prinses Amalia heeft Janine een cd'tje opgenomen met Trijntje Oosterhuis, een zangeres van lichte liedjes.
- 13 Janines uitvoering van Benjamin Brittens vioolconcert acht ik technisch heel knap.
- 14 De muziek van Britten vind ik over het algemeen verschrikkelijk saai.
- 15 De stem van de levensgezel van Britten, de tenor Peter Pears, wordt door critici omschreven als erg droog.

1.11 Aangesproken persoon

Geen zinsdeel, maar dikwijls wel opgenomen in het geheel van een zin, is de aangesproken persoon, meestal de luisteraar of lezer (maar in de poëzie op veel meer gevallen toepasselijk). De aangesproken persoon wordt in het schrift altijd door een komma van de rest van de zin gescheiden; de intonatie geeft aan dat de aangesproken persoon altijd zelf als zin dienst kan doen (als aanroep). Voorbeelden:

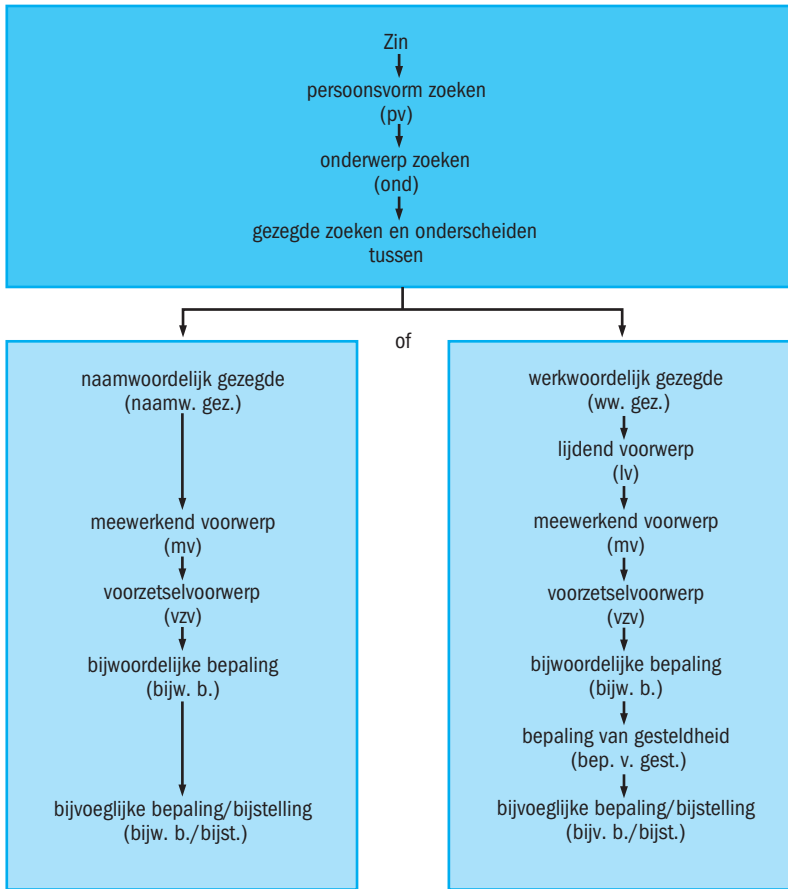
- [1] En nu, *luisteraars*, vraag ik uw aandacht voor een opname van de violist Jascha Heifetz.
- [2] *Florence, die me opeens uw tal van tinnen van verre beurt in zuider voorjaarszon*, gij brengt me geen mij vreemde wereld binnen.
(Potgieter)

Eveneens niet als zinsdeel benoembaar is de **interjectie** (ook **tussenwerpsel** genoemd), die onder dezelfde voorwaarden als de aangesproken persoon kan voorkomen:

- [3] En nu, *hemeltjelief*, moeten we echt gaan.
- [4] *Helaas*, je brengt me geen mij vreemde wereld binnen.

1.12 Recapitulatie

Bij het ontleden van zinnen kan men het best de volgorde aanhouden van het hierna weergegeven schema.

NB Bij een naamwoordelijk gezegde kan nooit een lijdend voorwerp staan of een bepaling van gesteldheid die resultatief is; hoogst zelden een bepaling van gesteldheid die predicatief is.

OEFENING 1.29

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- 1 Martinus Nijhoff was een Nederlandse dichter.
- 2 Hij debuteerde in 1916 als dichter met de bundel *De wandelaar*.
- 3 In romantische verzen uitte hij zijn gevoelens van angst en eenzaamheid.
- 4 Ook is in de bundel *Vormen* een verlangen naar de ongereptheid van het kind te bespeuren.
- 5 Kenmerkend voor Nijhoff is het gebruik van gewone omgangstaal.
- 6 Nijhoff is in 1953 op 59-jarige leeftijd overleden.
- 7 In datzelfde jaar werd hem postuum de Constantijn Huygensprijs toegekend voor zijn gehele oeuvre.
- 8 Nijhoff is korte tijd getrouwd geweest met Georgette Hagedoorn, een bekend actrice.
- 9 Met de magisch-realistische schilder Pyke Koch was Nijhoff lange tijd in vriendschap verbonden.
- 10 Het lange gedicht *Awater* is voor het eerst verschenen in de bundel *Nieuwe Gedichten*.

- 11 Door de voorkeur van Nijhoff voor de sonnetvorm lijkt hij een traditioneel dichter.
- 12 Maar zijn woordkeus en symboliek zijn uiterst modern.
- 13 Hij heeft altijd gestreefd naar herwaardering van het gewone woord.
- 14 Het gedicht *Het Uur U* is een duidelijk voorbeeld daarvan.
- 15 Behalve motieven als het kind en de moeder komen in zijn werk veel christelijke motieven voor.

OEFENING 1.30

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- 1 Elvis Presley werd op 8 januari 1935 geboren als zoon van Gladys Smith en Vernon Presley.
- 2 Zijn religieuze ouders waren vaak in de kerk te vinden.
- 3 Vermoedelijk maakte de jonge Elvis in die kerk kennis met gospels en spirituals.
- 4 Op 10-jarige leeftijd nam Elvis voor het eerst deel aan een zangwedstrijd.
- 5 Op z'n elfde verjaardag kreeg Elvis van zijn moeder een gitaar als verjaardagsgeschenk.
- 6 Zijn eerste plaatje, *That's Allright, Mama*, was meteen een groot succes.
- 7 In vrij korte tijd werd hij tot zijn eigen verbazing een idool.
- 8 Door Elvis' enorme populariteit werd het managen van deze zanger een gigantische kluit.
- 9 *Heartbreak hotel*, een nummer van Mae Axton, Tommy Durden en Elvis Presley, werd in 1956 zijn eerste gouden plaat.
- 10 Dit treurige liedje gaat over een hotel voor mensen met een gebroken hart.
- 11 Veel mensen vonden Elvis' bekkenbewegingen obscene.
- 12 Zijn manager Colonel Parker zou later ontmaskerd worden als de illegaal geïmmigreerde Dries van Kuijk, een Nederlander.
- 13 Elvis' gezondheid had danig te lijden onder zijn ongezonde eetgewoontes.
- 14 De talrijke optredens waren volgens vele kenners van de showbizz fenomenaal.
- 15 De dode Elvis werd volgens de overlevering naakt in zijn badkamer gevonden.

OEFENING 1.31

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- 1 René Lalique, een Franse edelsmid en glaskunstenaar, werd geboren op 6 april 1860.
- 2 Deze kunstenaar wordt als de belangrijkste juwelenontwerper van de art nouveau beschouwd.
- 3 Flora, fauna en vrouwelijke vormen hebben de art-nouveaustenaars veel inspiratie gegeven.
- 4 Lalique heeft veel sieraden in de vorm van libellen ontworpen.
- 5 Tussen Coty, een bekende apotheker in Parijs, en Lalique kwam er een zakelijke relatie tot stand.
- 6 Deze vruchtbare relatie leidde tot Laliques eerste parfumflacons.
- 7 Aanvankelijk werden de begeerde flacons geproduceerd in St. Denis.
- 8 Later opende Lalique in Combs-la-Ville zijn eigen glasfabriek.
- 9 De invloed van Lalique op de glaskunst is onvoorstelbaar groot geweest.
- 10 Sommige sieraden brengen inmiddels op veilingen tonnen op.
- 11 Zelfs beschadigd is een schaal van deze bijzondere kunstenaar nog een vermogen waard.
- 12 Lalique is op 85-jarige leeftijd in 1945 te Parijs gestorven.

- 13 De actrice Sarah Bernhardt was een groot bewonderaar van zijn juwelen.
- 14 Zij heeft zijn libellen, pauwen en slangen haar leven lang gedragen.
- 15 Na zijn dood is Marc Lalique, zijn zoon, directeur van de fabriek geworden.

OEFFENING 1.32

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- 1 In onze ogen zijn de Engelsen vaak vreemd.
- 2 Zo houden zij met veel toewijding vast aan de raarste tradities.
- 3 Typisch Engels zijn voor ons gevoel gehelmde politieagenten, bolhoeden en ouderwetse paraplu's.
- 4 Thee met veel melk smaakt de overige leden van de EU als slootwater.
- 5 Tot verdriet van velen zijn sommige Engelse rariteiten ook in andere landen doorgedrongen.
- 6 Hooligans had je vroeger alleen aan de overkant van de Noordzee.
- 7 Nu is voetbalvandalisme al jaren in heel Europa een probleem.
- 8 Veel journalisten en wetenschappers hebben over de eilandbewoners hun verbazing geuit.
- 9 Menigeeen vindt de Engelse beleefdheidsvormen nogal merkwaardig.
- 10 Lord Byron schonk zijn gasten graag uit een mensenschedel rode wijn.
- 11 Byron wordt door velen beschouwd als het prototype van de rebelse jongeling.
- 12 In Frankrijk zag men in de vorige eeuw sadisme en masochisme als Engelse liefhebberijen bij uitstek.
- 13 Omgekeerd maken de Engelsen vaak op een superieur-kritische toon de Fransen belachelijk.
- 14 Het eten van onderdelen van kikkers, een typisch Franse gewoonte, wordt door de Engelsen idioot gevonden.
- 15 Decadente gewoonten kunnen wij beide volkeren niet ontzeggen!

OEFFENING 1.33

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- 1 Justus Lipsius geldt als de grootste humanist uit de tweede helft van de 16e eeuw.
- 2 Zijn filosofische geschriften werden verspreid in de gehele beschaafde wereld.
- 3 Het pauselijk hof heeft hem zeer eervolle posities aangeboden.
- 4 Volgens tijdgenoten zou de Leidse universiteit zonder zijn inzet niet levensvatbaar geweest zijn.
- 5 Lipsius is ook veertien jaar hoogleraar geweest in Leuven, een fraaie stad in Vlaanderen.
- 6 Flip G. Droste heeft over het leven van Justus en zijn vrouw Anna een buitengewoon fraaie roman geschreven.
- 7 In deze roman schetst de ik-figuur, Justus' vrouw Anna, ons een boeiend portret van de grote humanist.
- 8 De bittere godsdienststrijd in de Nederlanden is het decor voor deze roman.
- 9 In het hart van Leuven is een imposant beeld van Lipsius te vinden.
- 10 Als niet-historicus heeft Flip Droste zich niet willen wagen aan een biografie.
- 11 Zijn boek is een weefsel van historische feiten en subjectieve interpretatie geworden.
- 12 Anna, de vrouw van Lipsius wordt in de literatuur ten onrechte afgeschilderd als een enggeestige helleveeg.

Toets 1.1

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- 1 Sinds enkele weken werkt Mathilde als docente bij een school voor horecapersoneel.
  - 2 Teleurgesteld is Johan van de redactievergadering huiswaarts gegaan.
  - 3 Zij hebben zich altijd bekommerd om Pieter, een zwerver in ons dorp.
  - 4 Dora heeft ons gisteren vrijmoedig over haar relatie met Sebastiaan verteld.
  - 5 Geleidelijk aan begon het buiten donker te worden.
  - 6 Ondanks de goede vooruitzichten maakte de toespraak van de directeur van dit bedrijf velen een beetje somber.
  - 7 Je kunt eigenlijk nooit op zijn steun rekenen.
  - 8 Deze middelmatige zanger is later als cabaretier heel populair geworden.
  - 9 Zou Julius Caesar werkelijk zo'n wrede veldheer geweest zijn?
  - 10 De bezorger van de NRC bleek een uitermate accurate man te zijn.
  - 11 Zijn woorden komen mij nogal dubieus voor.
  - 12 In het laatste jaar van de Tweede Wereldoorlog gingen veel Nederlanders hongerig naar bed.
  - 13 Ondanks haar hoge leeftijd heeft deze beroemde universiteit deze vrouw tot hoogleraar benoemd.
  - 14 Wij hebben Marie nooit erg aardig gevonden.
  - 15 Dodelijk vermoeid hebben deze Vierdaagslopers de laatste kilometers afgelegd.
-

Toets 1.2

1

Ontleed de volgende zinnen volledig.

- 1 Door de doorleefde uitvoering van Mozarts 21e pianoconcert werd deze muziekavond een groot succes.
- 2 De midvoor was een negentienjarige jongeman met een ongelooflijke dribbel in de benen.
- 3 Johan, we voelen ons helemaal overtuigd door je inspirerende woorden!
- 4 Als een antiloop kwam de Ethiopische marathonloper over de eindstreep.
- 5 Deze week is het bijzonder koud geweest voor de tijd van het jaar.
- 6 Als schrijfster van bloedstollende detectives is Elisabeth in korte tijd wereldberoemd geworden.
- 7 Mijn tante is vorig jaar enige weken in Warschau geweest.
- 8 Camilla schotelde haar kinderen bijna elke dag zuurkool met worst voor.
- 9 In de nieuwe wijk bij Nijmegen-Noord vormen de troosteloze straten een passend decor voor griezelfilms.
- 10 Tot onze vreugde heeft de gemeente afgezien van nieuwbouwplannen in dat paradijselijke moerasgebied.
- 11 Charlotte en Olivier hebben hun ouders trots hun nieuwe website laten zien.
- 12 Als liefhebber van mooi glaswerk ben ik heel nieuwsgierig naar die tentoonstelling van die beroemde glasblazer.
- 13 Die arme man bleek vele jaren onschuldig in de gevangenis gezeten te hebben.
- 14 Gerard Reve, de beroemde volksschrijver, had onder meer Matroos Vos als levenspartner.
- 15 In sommige culturen wordt zwaarlijvigheid als een teken van voorspoed gezien.